

LØSLADT TIL HJEMLØSHED

Speciale
4. semester forår 2021

Kriminologi
Institut for Sociologi og Social Arbejde
Aalborg Universitet

Gruppe 18

Sarah Cecilie Løvschall Jørgensen

Specialevejleder: Annette Olesen

Afleveringsdato: 14.06.2021

Antal ord: 22.751

Abstract

This study investigates how homelessness amongst ex-incarcerated citizens affects their ability to (re)establish life and living conditions during the immediate time and over a longer period after incarceration. Through a thorough analysis of qualitative interviews, the study finds, that the challenges connected to homelessness often can be associated with structural shifts in the welfare state. The analysis presents three central themes. Firstly, the structures surrounding the homeless ex-incarcerated people, create a “web-like enclosure”, that maintains their dependency on public services and family and friends. During this time, the ex-incarcerated also find themselves in waiting positions connected to housing, pending cases in the justice system and financial support. Secondly, the ex-incarcerated people are offered to stay in homeless shelters in case of homelessness. This offer comes across contra productive, as it may lead to further marginalization and exclusion from society. Learning on perspectives on warehousing of vulnerable and marginalized people in society, the study further investigates the similarities between ghettos, prisons, and homeless shelters. Thirdly, the study finds that the homeless ex-incarcerated people often suffer from dual social problems, that is for example addiction problems and psychological diagnoses. This may cause the possibility of falling between two stools of the welfare system.

Tro- og loveerklæring

Det erklæres herved på tro og love, at jeg/vi egenhændigt og selvstændigt har udformet nærværende opgave. Alle citater i teksten er markeret som sådanne. Jeg er bekendt med reglerne for eksamenssnyd, herunder også plagiering og har læst Aalborg Universitets regler på:

<https://www.aau.dk/uddannelser/studievejledning/regler/plagiat>.

Jeg er bekendt med, at overtrædelse af reglerne vil blive indberettet for rektoratet og i sidste ende kan ende med bortvisning.

Endelig står jeg inde for, at oplysninger om antal ord stemmer overens med virkeligheden.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	1
1.1 Problemformulering	2
2. Problemfelt.....	4
2.1 Løsladt og hjemløs sat i kontekst.....	4
2.1.1 Stigende afslag på prøveløsladelse	5
2.1.2 Projekt God Løsladelse	8
2.3 Løsladtes hjemløshed.....	9
2.3.1 Frihedsberøvelse som risikofaktor for hjemløshed.....	10
2.3.2 Hjemløshed som risikofaktor for recidiv	11
2.3.3 Hjemløshed som 'triggerproblem'	12
3. Metode	14
3.1 Dataindsamling	14
3.1.1 Rekruttering af interviewpersoner	14
3.1.2 Empirisk materiale	18
3.1.3 Udførelse af interviews	19
3.1.4 Udarbejdelse af interviewguide	21
3.2 Databehandling	22
3.2.1 Transskribering af interview	22
3.2.2 Kodning af data.....	23
3.2.3 Kategorisering af interviewpersoner.....	24
4. Analyse.....	26
4.1 En velfærdsstat i udvikling	27
4.2 Afhængige og fastlåste.....	28
4.2.1 Afhængig af et netværk.....	30
4.2.2 Låst i ventepositioner	36

4.2.2 Diskussion og opsamling	41
4.3 Tilbud om ophold på §110-boform	43
4.3.1 Fra herberg til fast bolig	46
4.3.2 Diskussion og afrunding	48
4.4 Med flere problemkomplekser	50
5. Konklusion	53
6. Litteraturliste	56
Bekendtgørelser og love	62

1. Indledning

”Udfordringen bliver at få et sted at bo. Altså et sted at bo, det er ligesom alfa omega. Du kan ikke rette op på noget hvis du ikke har en base. Det kan du ikke, det er umuligt”¹

- Jim, løsladt i 2017

Sådan siger 41-årige Jim, da han i forbindelse med sin løsladelse i 2017, medvirker i P1 Dokumentaren Løsladt. I podcasten skildres et liv med op og nedture, hvor en af de helt store udfordringer for Jim er, at han ikke har et fast sted at bo. Senest i marts 2021 udsendte TV2 i tv-programmet Station 2 en reportage, hvor redaktionen følger Jesper, fra han forlader Svendborg Arrest med sin IKEA-pose i august 2018 og de næste to år efter sin løsladelse. Ligesom Jim, har Jesper ikke et fast sted at bo, og i programmet skildres det, hvordan han kæmper med både stofmisbrug og rigide offentlige systemer, som gør overgangen fra fængsel til frihed yderligere vanskelig. Knap et år efter sin løsladelse kommer Jesper på afvæning for sit misbrug af euforiserende stoffer på St. Ols på Bornholm, og i en kort sekvens af reportagen filmer kameramanden på en seng i det lille værelse, som Jesper viser frem: *”Der står noget der, du ikke har haft et stykke tid”,* påpeger journalisten. *”Det er en seng, ja”,* griner Jesper, hvorefter han sætter sig og siger: *”Ja, ja, den er rar at have. Her ligger alle mine drømme”².* En udtalelse der i sig selv virker ret lige til – i sengen drømmes der – men som i virkeligheden fortæller langt mere om livet som løsladt uden fast bolig end lige som så. Sengen bliver med dét et symbol på stabilitet og drømme for fremtiden. I 1989 skrev Britta Kyvsgaard: *”I drømmen om friheden ligger også en drøm om en ’normal’ tilværelse. Alle kender ingredienserne i en sådan tilværelse: arbejde, familie, venner, bolig”* (Kyvsgaard, 1989: 143). Med Jespers historie in mente, og sengen som metafor for at drømme, får Kyvsgaards observation endnu engang sin berettigelse. Der er imidlertid heller intet der tyder på, at det udgangspunkt har ændret sig til i dag, hverken for Jim, Jesper eller de tidligere afsonere jeg mødte i foråret 2021 i forbindelse med udarbejdelsen af nærværende speciale.

I Danmark bliver der hvert år løsladt cirka 7500 borgere med tidsbestemte straffe fra Kriminalforsorgens institutioner til et liv på den anden side af murerne (Kriminalforsorgen, 2019: 56). Når en borger løslades fra fængsel, træder forskellige myndighedssamarbejder i kraft. Det sker hvad enten der er tale om løsladelse efter endt straf eller løsladelse på prøve. Myndighedssamarbejderne drejer sig for

¹ Citatet er gengivet fra P1 Dokumentars podcast ’Løsladt’ (1:4) fra 2017: <https://www.dr.dk/radio/p1/loesladt>.

² Citater gengivet fra TV2 Station 2 – ’Løsladt’ (25:00-25:11). Sendt på TV2 den 15. marts 2021: <https://play.tv2.dk/programmer/dokumentar/serier/station-2/loesladt-239885?playing>.

eksempel om tilbud til misbrugsbehandling eller hjælp til beskæftigelse gennem kommunernes jobcentre. Alle skal de medvirke til at sikre den bedst mulige overgang, integration og stabilitet i en svær hverdag. Det er imidlertid ikke altid at de myndighedssamarbejder faktisk formår at samarbejde, og sikkert gribe de indsatte, når de træder uden for fængslets matrikel. I både Jim og Jespers historier får det samfund de kommer ud til, den manglende bolig, og dermed deres hjemløshed, afgørende betydning for de levevilkår og livsbetingelser som de møder efter endt straf. Det er historien som ofte bliver (gen)fortalt blandt nyligt løsladte. En historie om at komme ud til en virkelighed uden egen bolig, et samfund der kræver egenkontrol og som ikke finder naturligt plads til mennesker med (flere) socialkomplekse problemstillinger. Hvad betyder alt det, når man som løsladt og hjemløs, samtidig skal forsøge at etablere et liv efter fængsling? Det er dette spørgsmål, som er udgangspunktet for nærværende speciale.

1.1 Problemformulering

Det er med afsæt i det ovenstående, at jeg i nærværende speciale ønsker at undersøge følgende:

Hvilken indvirkning har hjemløshed på den enkeltes løsladelsessituation og den efterfølgende (re-)etablering af livet efter fængsling?

Her skal løsladelsessituationen og livet efter fængsling forstås som to led i en samlet overgangsproces mellem fængsel og frihed. Hvor løsladelsessituationen er tænkt som den umiddelbare tid efter løsladelse, udgør livet efter fængsling en længere og mere udefineret tidsperiode. Denne måde at betegne overgangen som proces, ses også i litteraturen, hvor både den gode indsættelse og løsladelse opdeles i tidsintervaller og behandles som processer (se f.eks. Ramsbøl & Rasmussen, 2009; Berger et al., 2020). For at være i stand til at undersøge ovenstående, benytter jeg datamateriale indsamlet gennem i alt syv semistruktureret interviews med personer, der alle har været fængslet og siden blevet løsladt til hjemløshed. Samtlige interviewpersoner har flere domme bag sig, og har således af flere omgange stået foran en løsladelsesproces uden fast bolig. Historierne er forskellige, men fællesnævneren er, at de alle står uden egen bolig, har begået eller begår kriminalitet og lever deres liv mere dag-til-dag end mange andre. Jeg har i den empiriske udvælgelse af interviewpersoner, valgt ikke at skelne hvorvidt den løsladte er løsladt efter endt straf eller løsladelse på prøve, selvom reglerne for tilsyn er forskellige. Det skyldes, at hjemløshed forekommer blandt begge grupper af løsladte.

I nærværende speciale benytter jeg en bred afgrænsning af begrebet 'hjemløshed'. I Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærds (VIVE) definition, regnes hjemløshed blandt personer: "(...) som ikke disponerer over egen (ejet eller lejet) bolig eller værelse, men som er henvist til

midlertidige boalternativer, eller som bor midlertidigt og uden kontrakt hos familie, venner eller bekendte. Som hjemløse regnes også personer uden et opholdssted den kommende nat.” (Benjaminsen, 2019: 15). Det betyder, at hjemløshed ikke blot dækker over den mere institutionaliseret ’gadesover’, men også de der tager midlertidigt ophold i familie og venners boliger (Benjaminsen, 2019: 14). Ud fra denne definition betegnes de fleste prøveløsladte, der tager ’passende ophold’ hos kammerater, altså også som hjemløse. I analysen af den indsamlede empiri, vil jeg ikke skelne på ’typen’ af hjemløshed blandt interviewpersonerne. Specialet vil desuden tage udgangspunkt i oplevelser blandt hjemløse løsladte borgere tilknyttet København og Tårnby Kommuner som handle- og betalingskommune.

2. Problemfelt

Det følgende kapitel udgør specialets problemfelt, og har således til formål at give læseren et indblik i løsladelse og altså særligt løsladelse til hjemløshed. I den første del af problemfeltet vil jeg sætte problemet i kontekst, og således forsøge at nærme mig en kortlægning af problemets størrelse, idet konkret journalføring af boligforhold blandt tidligere fængslede, faktisk slet ikke føres i Danmark. Jeg vil i afsnittet desuden runde problematikkerne ved en øget andel af afslag på prøveløsladelse, samt kravet om 'passende ophold'. I Danmark er det desuden almindelig praksis, at de indsatte som står overfor løsladelse, tilbydes at indgå i God Løsladelse. Formålet med det er, at skabe så smidig en overgang som muligt gennem koordinerende handleplaner mellem Kriminalforsorgen, kommuner og Kriminalforsorgen i Frihed (KiF) hvis relevant. Hvorledes metoden bruges i praksis berører jeg slutteligt i problemfeltets første del.

I kapitlets anden del inddrager jeg resultater fra eksisterende forskning på området af hjemløshed blandt løsladte. Her præsenterer jeg blandt andet perspektiver på hvorledes frihedsberøvelsen bliver risikofaktor for at ende i hjemløshed, samt hvorledes hjemløsheden omvendt er risikofaktor for recidiv og dermed frihedsberøvelse. Slutteligt berører jeg hvorledes hjemløshed kan virke som 'triggerproblem' (se Pleasence et al., 2004) i forhold til øvrige problemkomplekser. I arbejdet med emnet, er det blevet klart, at der kun findes ganske lidt forskning relateret til løsladelse og hjemløshed, særligt i en dansk kontekst. Dette vil således også lade sig afspejle i den følgende præsentation af eksisterende litteratur. Det er således også min forhåbning, at resultaterne i nærværende speciale, vil give et bredere indblik i de levevilkår og udfordringer, som følger en tilværelse i hjemløshed efter endt straf.

2.1 Løsladt og hjemløs sat i kontekst

Det vides ikke konkret hvor mange som løslades til hjemløshed i Danmark, idet der i Kriminalforsorgen ikke udarbejdes en egentlig kortlægning af registrerede boligforhold for løsladte i Kriminalforsorgens institutioner³. Det betyder, at der ikke findes officielle statistikker over antallet af afsonere som løslades til hjemløshed, der kan klarlægge hvor stor problematikken reelt er. Det er på trods af, at både forskere, kommuner, øvrige fagpersoner og foreninger der arbejder på området m.fl., beretter om en stor forekomst af borgere, som ikke har fast bolig ved løsladelse. I en rapport udgivet af Direktoratet for Kriminalforsorgen i 2016 om myndighedssamarbejdet mellem Kriminalforsorgen og kommunerne, står der, at kommunerne erfarer:

³ Se bilag 4 for mailkorrespondance med Kriminalforsorgen.

(...) at en stor andel af de klienter som til fængslet oplyser, at de kan tage ophold hos en kammerat ved løsladelsen, reelt set løslades til gaden. Klienterne kan ofte kun opholde sig hos den bekendte i en kort periode, og må derpå forlade boligen igen kort efter løsladelsen. (Petersen, 2016: 6).

Problematikken virker altså alment kendt blandt både kommunernes sagsbehandlere og i Kriminalforsorgen. I Kriminalforsorgens egen mål- og resultatplan for 2015, udgør resultatkrav *1.1 Tæt samarbejde med omverdenen*, blandt andet en målsætning om 5 pct. stigning i andelen af løsladte til egen bolig (eje, andel, leje) fra de 55 pct. som var tilfældet i 2014 (Kriminalforsorgen, 2015: 14). Kriminalforsorgen opnåede dog ikke denne målsætning, og andelen af borgere der blev løsladt til egen bolig i 2015, var således det samme som året forinden. I rapporten lægges det lave antal af billige boliger i kommunerne til grund for det uændrede resultat fra 2014-2015. Når jeg bruger disse tal, er det selvfølgelig væsentligt at understrege, at de resterende 45 pct. af borgere som ikke løslades til egen bolig, ikke nødvendigvis tæller borgere i hjemløsestatistikken. Tallene skal derfor snarere virke som indikator på problemets størrelse. Fordi boligforholdene blandt indsatte for nuværende ikke kortlægges, udgør disse de nyeste tal. Af den seneste kortlægning over hjemløshed for 2019 fremgår det videre, at 72 borgere stod foran løsladelse fra fængsel, uden en fast bopæl i 2019 (Benjaminsen, 2019: 8). Disse tal dækker dog kun over de personer, som i forvejen ved, at der ikke står en fast bolig klar, og altså ikke de som enten kan få midlertidigt ophold hos familie, bekendte eller på herberg og forsorgshjem.

2.1.1 Stigende afslag på prøveløsladelse

I Danmark er det således, at når en indsat har afsonet to tredjedele af straffetiden, skal der tages stilling til hvorvidt vedkommende kan løslades på prøve. Ifølge straffelovens § 38, stk. 4, forudsætter løsladelse på prøve, at:

Den dømtes forhold ikke gør løsladelsen utilrådelig, at der er sikret ham passende ophold og arbejde eller andet underhold, og at han erklærer at ville overholde de vilkår for løsladelsen, som fastsættes efter § 39, stk. 2-4.⁴

Dermed er det en forudsætning for prøveløsladelsen, at den indsatte kan opgive en adresse for det såkaldte 'passende ophold', som almindeligvis betragtes som ophold i eget hjem eller til families bolig. Hvorvidt opholdet vil være passende, vurderes dog i de konkrete sager, og står således ikke

⁴ Straffeloven, LBK nr. 1650 af 17/11/2020.

udtalt i den gældende lovgivning. Dette vender jeg tilbage til nedenfor (se afsnit 2.1.1.1). Den indsatte skal desuden have arbejde, have påbegyndt en uddannelse eller modtage økonomisk støtte (Kriminalforsorgen, 2019: 55). I tillæg skal den løsladte erklære, at vedkommende overholder de fastsatte regler for løsladelsen. Løsladelsen vil dog først ske i de tilfælde hvor det vurderes at en prøveløsladelse er tilrådelig. Sidstnævnte, om utilrådelige forhold, kan henvise til disciplinære forhold i fængslerne (såsom f.eks. brug af mobiltelefon) eller hvorvidt det vurderes at vedkommende vil recidivere, hvis den indsatte er involveret i en verserende sag.

Som en del af straffeloven er retten til, og dermed muligheden for, tilkendelse af prøveløsladelse en væsentlig del af det danske straffesystem. Alligevel ses et stigende antal af afslag på prøveløsladelser i Danmark. I de nyeste statistikker fra Kriminalforsorgen fra 2019 kan det aflæses, at procentdelen af afslag på prøveløsladelser ved to tredjedele straffetid, jf. § 38, stk. 1, er steget fra 27 pct. (n = 913) i 2010 til 41 pct. (n = 1374) i 2019 (Kriminalforsorgen, 2019: 56). Der ses desuden et generelt fald i antallet af bevilligede udgange fra Kriminalforsorgens institutioner over de seneste årtier fra 2002 til 2019 (Storgaard, 2020: 222). Det sker på trods af, at prøveløsladelsen eller udgangsordninger i det hele taget, er væsentlige når det kommer til at forhindre recidiv og opretholde tilknytningen til samfundet (Minke, 2021: 113). Fordelen ved at løslade på prøve er nemlig, at det fungerer som en gradvis overgang til livet udenfor murene. Når samfundet på denne måde afviser flere og flere ansøgninger om prøveløsladelse og udgange, bliver konsekvensen, at der løslades langt flere borgere uden tilsyn. Det er i denne forbindelse ikke urimeligt at antage, at det således også øger risikoen for recidiv, når de indsatte ikke på samme måde 'gribes' ved løsladelse.

2.1.1.1 Et krav om passende ophold

I 2009 ændrede Kriminalforsorgen praksis i vurderingen af passende ophold ved løsladelse på prøve. Det betyder, at løsladelse til herberg eller forsorgshjem nu kan vurderes som passende i de tilfælde den enkelte kommune giver tilsagn hertil⁵. Den ændrede praksis blev resultatet af en politisk debat om den manglende mulighed for prøveløsladelse for afsonere der ikke havde fast bolig, og som derfor måtte afskrive muligheden for at komme ud på prøve⁶. Der er dog kun tale om en ændring i praksis, og ikke i lovgivningen, hvorfor det er op til kommunerne selv at vurdere, om de vil give tilsagnet.

Når en borger derimod løslades på fuld tid, stilles der ikke de samme krav til, at den løsladte oplyser adresse til myndighederne. Det øger således chancerne for, at denne borgergruppe står uden fast bopæl ved løsladelse. I Københavns Kommune er det for eksempel, grundet den store

⁵ Justitsministeriets svar på spørgsmål nr. 152 af 04.12.2018.

⁶ Justitsministeriets svar på spørgsmål nr. 412 af 19.12.2019.

efterspørgsel på boliger generelt, ikke almindelig praksis at løslade til herberg eller forsorgshjem efter to tredjedele af straffen. I nogle særlige tilfælde kan borgere tilknyttet Københavns Kommune dog blive løsladt til et af kommunens forsorgshjem. Dette dog kun i de tilfælde hvor straffen er fuldt udstået, og der er andre omstændigheder som gør sig gældende i den enkelte sag⁷.

Med hensyn til krav om oplysning af adresse mod tilkendelse af prøveløsladelse, kan der desuden argumenteres for, at kravet foranlediger markante mørketal i kortlægningen af løsladte og deres egentlige boligforhold. Dette fordi kravet kan medføre oplysning af løsladelsesadresser, der snarere fungerer proforma end som et egentlig hjem (se også Dyb, 2009). Her kan der være tale om adresser hvor den løsladte faktisk slet ikke skal bo, og i nogle tilfælde er borgeren måske ikke engang velkommen. Dermed kommer en ellers velment intervention til at virke modsat, idet den yderligere forringer overblikket over hjemløshed blandt de løsladte (Dyb, 2009: 813). I henhold til spørgsmålet om bolig, beskriver Olesen (2013: 194) endvidere, hvordan reglerne for prøveløsladelse indirekte kræver, at de flergangsdømte må gå på kompromis med beliggenheden og priser på lejeudgifter ved en potentiel kommende bolig.

2.1.1.2 Recidiv blandt løsladte

Det er naturligvis vanskeligt at kortlægge konsekvensen af både færre indsatte som løslades under tilsyn, der således afsoner fuld tid, og borgere som opgiver proforma-adresser for at imødekomme kravene for løsladelse på prøve. Alt andet lige, betyder det dog, at vi som samfund opnår et ringere tilsyn med de borgere vi løslader. Blandt fængselsdømte som løslades efter endt straf, beretter Kriminalforsorgen (2019) at 34 pct. recidiverer inden for de første to år. En procentsats som i øvrigt har ligget relativt stabilt i perioden mellem 2015-2019. Recidiv defineres her som *”tilbagefald til ny ubetinget dom eller ny betinget dom med tilsyn, herunder samfundstjenestedom”* (Kriminalforsorgen, 2019: 60), og dækker dermed over personer som dømmes skyldig igen, uden der nødvendigvis er tale om en fængselsstraf. Et ringere tilsyn kan selvfølgelig ikke stå alene som årsag til de høje recidivprocenter, ligesom mangel på stabil bolig heller ikke kan det. Dette særligt fordi der er tale om en borgergruppe som ofte er præget af mange og forskelligartede udfordringer (Kvsgaard, 1989; Clausen, 2013). Forskning tyder endvidere på, at netop hjemløshed kan karakteriseres som et såkaldt ’triggerproblem’, der kan foranledige flere problemer som udfordrer det kriminalitetsfrie liv (se f.eks. Pleasence et al., 2004). Dette spørgsmål behandler jeg videre i afsnit 2.3.3.

⁷ Disse oplysninger er bl.a. indhentet gennem uformelle samtaler med kommunale medarbejdere.

2.1.2 Projekt God Løsladelse

I 2006 påbegyndtes Projekt God Løsladelse som et metodeudviklingsprojekt, hvis tilsigtede mål var at skabe erfaring og viden om det tværsektorielle samarbejde mellem Kriminalforsorgen og kommuner (Ramsbøl & Rasmussen, 2009). Det kom sig dels af et behov blandt de mest udsatte for bedre samspil mellem offentlige systemer og dels grundet skærpelse i pligten til koordinering af handleplaner. Siden er God Løsladelsessamarbejdet blevet almindelig praksis for borgere der afsoner i en af Kriminalforsorgens institutioner. Erfaringer fra projektet viste dog, at projektet, trods den brede udrolning, ikke har virket problemfrit. I Ramsbøl og Rasmussens (2009) erfaringsrapport berettes det, at det tværsektorielle arbejde på tværs af systemer ofte gav anledninger til udfordringer. Dette blandt andet fordi Kriminalforsorgens indgang til kommunerne ikke lå klar. Desuden rækker de løsladtes levevilkår og problematikker, ofte ind over flere områder i det kommunale system, hvilket kræver helhedsorientering i arbejdet (Ramsbøl & Rasmussen, 2009: 53, se også Mik-Meyer, 2018). Projektet viste dengang at en sådan koordinerende indsats ikke faldt naturligt i alle kommuner, med det resultat, at kommunerne, samarbejdspartnere og borgeren, ikke med klarhed kunne placere opgaver og ansvar. Det betød, og kan stadig betyde, at den gode løsladelse ikke tilstrækkeligt forberedes, og resultatet er, at de mest udsatte risikerer at ende mellem to stole (Ramsbøl & Rasmussen, 2009, se også Storgaard & Rasmussen, 2013; Olesen & Storgaard, 2017: 70).

2.1.2.1 God Løsladelse i København

I Københavns Kommune er det primært Enheden for Kriminalpræventive Indsatser (EKI) der, som en del af kommunens socialforvaltning, forvalter den kriminalpræventive opgave for voksne borgere. Det er således også vejledere fra EKI som varetager God Løsladelse. I dag fungerer God Løsladelse snarere som en indsats (eller køreplan, se Socialstyrelsen, u.d.) end en metodisk tilgang. I Københavns Kommune koordineres samtalerne endvidere med Jobcenter København, Ungecentret (JKU), som en del af Beskæftigelse- og integrationsforvaltningen. Således kan henholdsvis EKI og JKU koordinere indsatsen på tværs af egne forvaltninger, og dermed give de mest udsatte borgere en så smidig og problemfri overgang mellem fængsel og samfund som muligt.

Konkret udgør indsatsen en eller flere koordinerende løsladelsessamtaler, hvor også en repræsentant fra fængslet, typisk en socialrådgiver, kan deltage i møderne foruden den indsatte selv og relevante parter fra kommunen. I tilfælde hvor borgeren skal løslades med tilsyn, kan også en repræsentant fra KiF København deltage i møderne (Kriminalforsorgen, u.d.). Dette sker senest tre måneder før løsladelsestidspunktet, med henblik på at planlægge løsladelsesprocessen (Ramsbøl & Rasmussen, 2009: 8; Socialstyrelsen, u.d.). Under en samtale oplyses borgeren om dennes muligheder efter

afsoning, samt regler omkring for eksempel spørgsmålet om bolig. Som reglerne er nu, kan vejlederne for God Løsladelse, der som en del af socialforvaltningen, blot oplyse borgeren om rammerne for indstilling til bolig i de tilfælde det er relevant. Dog er en boligindstilling ikke ensbetydende med, at borgeren faktisk når at få tag over hovedet før løsladelse. I EKI er der tilknyttet to vejledere, som hver især varetager opgaven i de forskellige fængsler. Dermed er udfordringen omkring den uklare indgang til kommunen forsøgt imødegået ved at tilknytte den samme vejleder til de samme fængsler. Det betyder at socialrådgiveren i fængslerne, ved hvem de skal kontakte i Københavns Kommune.

EKI har i de senere år deslige arbejdet mere indgående med implementeringen af håndholdte indsatser. I 2019 etablerede Københavns Kommune indsatsen No Wrong Door +, som gennem en mere håndholdt struktur skulle sikre den gode overgang for de mest udsatte borgere⁸. Siden har EKI påbegyndt Plan for Frihed (PFF) i foråret 2021⁹. Resultaterne for det nye projekt kendes endnu ikke.

2.3 Løsladtes hjemløshed

Vi ved kun ganske lidt om hvad det vil sige at blive løsladt fra fængsel i Danmark, og hvilke levevilkår som de løsladte generelt set lever under. Vi ved, at meningsfuld beskæftigelse (arbejde eller uddannelse), stabile parforhold eller andre prosociale relationer (familiært eller venskabeligt) samt en fast bolig, alle er faktorer, som medvirker til afholdelse fra ny kriminalitet (se f.eks. Kyvsgaard, 1989: 105 ff.). På samme vis som risikoen er større for at begå ny kriminalitet, når disse faktorer udebliver. I tillæg hertil ved vi, at det ofte netop er disse faktorer, som borgeren mangler efter længere tid i indespærring. Dertil kommer, at en del af de løsladte, ofte udfordres af forskellige sociale problemstillinger, såsom alkohol- og/eller stofmisbrug, psykiske eller somatiske helbredsproblematikker og mangel på færdiggjort uddannelse højere end grundskolen (Kyvsgaard, 1989, Clausen, 2013).

I en sammenfatning over recidivisternes levevilkår skriver Kyvsgaard meget sigende, at: *"(...) det er de lovovertrædere, der har de bedste levevilkår, der holder op med at begå kriminalitet. Og det betyder, at det er de lovovertrædere, der har de ringeste levevilkår, der fortsætter med at begå kriminalitet"* (Kyvsgaard, 1989: 115). Det faktum, at de løsladte hjemløse står uden bolig, gør dem til en af de grupper i samfundet med de ringeste levevilkår, og det er derfor ikke urimeligt at antage, at risikoen for at begå ny kriminalitet er høj blandt denne gruppe af løsladte. Jeg vil i det følgende præsentere nogle af de fund der er gjort på det relativt beskedne forskningsfelt af hjemløshed og

⁸ Se f.eks. nyhedsartikel fra Københavns Kommune (2020). Hentet fra: <https://www.kk.dk/nyheder/vi-giver-mennesker-mulighed-vaelge-noget-andet-end-kriminalitet>.

⁹ Se f.eks. Københavns Kommune (u.d.). *Overblik over indsatser for kriminalitetstruede og kriminelle unge i Københavns Kommune*. Hentet fra: <https://www.kk.dk/sites/default/files/edoc/Attachments/27545354-40182890-2.pdf>.

kriminalitet. Det drejer sig blandt andet om perspektiver på frihedsberøvelse som risikofaktor for hjemløshed og hjemløshed som risikofaktor for recidiv, og dermed som triggerproblem for andre sociale problemstillinger.

2.3.1 Frihedsberøvelse som risikofaktor for hjemløshed

Vi ved som nævnt ikke, hvor mange borgere der konkret løslades til hjemløshed, hvorvidt disse var hjemløse forud for indsættelsen eller om de blev det i forbindelse med deres fængsling. Det skyldes videre, at der ikke på nuværende tidspunkt findes forskning i dansk kontekst, som har fokus på netop dette område.

I en norsk undersøgelse over løsladelse og hjemløshed, konkluderes det dog, at en tredjedel af de indsatte mistede deres bolig, og blev dermed hjemløse, under deres ophold i fængslerne (Dyb et al., 2006). Da resultaterne endvidere viste, at en tredjedel allerede var hjemløse ved begyndelsen af afsoningen, betyder det, at to tredjedele af de afsonende, var hjemløse ved løsladelse (Dyb et al., 2006: 103). Omkring en fjerdedel af respondenterne svarede desuden, at de havde planer om at købe eller leje en bolig ved løsladelse, men resultatet af undersøgelsen viste videre, at tilliden til den mulighed faldt jo tættere den indsatte kom på sin løsladelsesdato (Dyb et al., 2006: 189). Resultaterne blev fundet gennem en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse blandt indsatte ($n = 316$) i seks norske fængsler; tre fængsler af høj sikkerhed, og tre fængsler af lavere sikkerhedsniveau, det vil sige såkaldte åbne fængsler (Dyb et al., 2006: 39). Rapporten viser en stærk sammenhæng mellem fængsling og hjemløshed (Dyb et al., 2006). Her forstås hjemløshed, ligesom i Danmark, som borgere uden fast bolig (eller anden organiseret overnatningsmulighed), som opholder sig i midlertidige boalternativer, eller som tager ophold hos familie, venner eller bekendte, samt indsatte som ikke har en bopæl to måneder inden løsladelse (Hansen et al., 2006: 17; Dyb et al., 2006). I en senere diskussion af undersøgelsens resultater, karakteriserer Dyb fængsling som en direkte 'gateway' til hjemløshed (Dyb, 2009: 821).

Med udgangspunkt i konceptet 'hjem', som et sted der indebærer privatliv, kontrol, sikkerhed, og relationer, diskuterer Dyb desuden sammenhængen mellem fængsling, hjemløshed og social eksklusion. Ligesom det forholder sig med hjemløshed, er indsatte ifølge Dyb udsat for markant social eksklusion, idet fængslerne fratager den indsatte muligheden for oplevelsen af et hjem, blandt andet også grundet den konstante overvågning (se også Foucault, 2002 [1975]), som er fængslets natur (Dyb, 2009: 812). Der forekommer ikke nyere undersøgelser i norsk kontekst, men øvrige internationale studier på området, indikerer på samme vis, at der er sammenhæng mellem fængsling og efterfølgende hjemløshed (Bradley et al., 2001; Carlisle, 1996; Gowan, 2002; Greenberg & Rosenheck,

2008). Blandt andet fandt Carlisle (1996) i en større interviewundersøgelse, at færre end halvdelen af de indsatte kunne returnere til deres tidligere hjem efter afsoning, på trods af et ønske om at bibeholde adressen. Her var særligt tre faktorer afgørende for, om den domfældte kunne beholde sin bopæl. Disse var relationen til familien, muligheden for boligstøtte, samt vedkommendes økonomiske situation (Carlisle, 1996).

2.3.2 Hjemløshed som risikofaktor for recidiv

I en kortlægning af perspektiver på hjemløshed og kriminalitet, opstår spørgsmålet imidlertid om det var hønen eller ægget der kom først; er det kriminalitet, og dermed fængslingen, som fører til hjemløshed eller er det hjemløsheden som foranlediger ny kriminalitet?

Greenberg og Rosenheck (2008) anslog i en national kvantitativ undersøgelse over indsatte i USA, at hjemløshed er en stærk prædikator, for at få kontakt til det strafferetlige system (Greenberg & Rosenheck, 2008; se også Smith, 2015). De fandt desuden, at de indsatte som var hjemløse, var mere tilbøjelige til at lide af misbrugs- og mentale helbredsproblematikker (Greenberg & Rosenheck, 2008: 177). Også Bradley et al. (2001) og Carlisle (1996) (m.fl.) deler den opfattelse, at manglen på en passende bolig, og dermed stabil base, skaber incitament til at begå ny kriminalitet. Bradley et al. (2001) stiller indledningsvist spørgsmål til, hvorfor vi skal interessere os for boligsituationen blandt tidligere afsonere, og besvarer efterfølgende selv spørgsmålet: *"Housing is the lynchpin that holds the reintegration process together. Without a stable residence continuity in substance abuse and mental health treatment is compromised."* (Bradley et al., 2001: 1). Bradley et al. konkluderer, at en succesfuld reintegration i samfundet, øger den offentlige sikkerhed, og at reintegrationen afhænger af en bolig: *"Housing is the cornerstone of reentry: the indispensable and fundamental basis upon which ex-prisoners begin to build new lives."* (Bradley et al., 2001: 11).

Ifølge Bradley et al. (2001: 8) er en bolig ved løsladelse desuden afgørende, da det er tiden lige omkring og efter løsladelse, at borgeren er mest udsat (se også Roxell, 2009; Graunbøl et al., 2010). I tillæg fandt Carlisle (1996: 2), at to tredjedele af de borgere der blev løsladt uden en passende bolig, ville recidivere inden for de første tolv måneder efter løsladelse, men kun en fjerdedel af de borgere med gode boligforhold gjorde det samme i den tidsperiode. På et mere generelt plan, peger øvrige studier også på, at tiden lige efter løsladelse, er den mest udsatte (Nelson et al., 1999: iii; Roxell, 2009: 38; Graunbøl et al., 2010: 38-9). En nordisk undersøgelse af recidiv blandt kriminalforsorgens klienter viste f.eks., at i en toårig observationsperiode, recidiverer 50 pct. inden for de første syv måneder efter endt straf, mens 75 pct. vender tilbage til kriminalitet inden for de første 13 måneder (Graunbøl et al., 2010: 38-9).

2.3.3 Hjemløshed som 'triggerproblem'

"Et uheld kommer sjældent alene", siges det, og forskning tyder på, at det samme gælder når der er tale om borgere med juridiske problemstillinger. Netop omkring spørgsmålet om sammenhængen mellem flere juridiske problemstillinger, identificerede Genn (1999) og Genn og Paterson (2001) i deres studier fra Storbritannien, en række 'problempar' som kunne betragtes som kausale (Genn, 1999; Genn & Paterson, 2001). De problemstillinger som relaterede sig til hinanden, var blandt andet beskæftigelse og økonomiske problemer, samt problemer i forhold til forbrug og ejendom.

Det var med udgangspunkt i disse studier, at Pleasence et al. (2004), ved hjælp af opfølgende surveys, undersøgte hvorvidt de juridiske problemstillinger kunne eskalere og dermed forårsage flere juridiske problemstillinger (Pleasence et al., 2004). Studiet tog udgangspunkt i besvarelser fra et repræsentativt udsnit af borgere (n = 5611) i England og Wales, hvor respondenterne skulle svare på hvorvidt de havde haft problemer, de ikke selv kunne løse inden for i alt 18 juridiske kategorier (Pleasence, 2003: 16)¹⁰. Af undersøgelsen fandt Pleasence et al., at 2.087 af respondenterne, svarende til 37 pct., havde oplevet et eller flere problemer indenfor de 18 juridiske kategorier, mens 937 respondenter (17 pct.) havde oplevet to eller flere problemer. Selvom der her er tale om under halvdelen af respondenterne, stod gruppen for omkring 73 pct. af det samlede antal juridiske problemer (Pleasence et al., 2004: 313). I tillæg var det kun en tiendedel af de respondenter der gavede udtryk for at have problemer med hjemløshed, som ikke rapporterede flere juridiske problemer (Pleasence et al., 2004: 321). Det indikerer, at hjemløshed i høj grad medfører øvrige problematikker, og kan således karakteriseres som et 'triggerproblem' (Pleasence et al., 2004: 304).

I et studie over hjemløshed i den skandinaviske velfærdsstat, undersøgte Benjaminsen (2016) risikoen for hjemløshed gennem brugen af herberger over en tiårig periode. Studiet viste at hjemløshed ofte er en del af et komplekst mønster at flere sociale problemkomplekser som medfører social eksklusion fra mange dele af tilværelsen (Benjaminsen, 2016: 2054)¹¹. For personer udsat for mere end fem risikofaktorer, havde cirka en ud af tre benyttet sig af tilbuddet om ophold på forsorgshjem eller herberg inden for de seneste ti år fra observationsperioden. Deraf var alvorlige psykiske helbredsproblematikker og misbrug særligt forekommende sammen med hjemløshed. Undersøgelsens resultater kan dermed siges at underbygge tesen om hjemløshed som 'triggerproblem', og at juridiske problemstillinger i flere henseender kan tage om sig og blive til flere (jf. Pleasence et al., 2004). I en

¹⁰ Der er her tale om kategorierne: diskrimination, forbrug, beskæftigelse, naboskab, bolig (eget), bolig (lejet), hjemløshed, penge/gæld, offentlige ydelser, skilsmisse, parforhold, vold i hjemmet, børn, personlige skader, klinisk uagtsomhed, mental helbred, immigration og politichikane.

¹¹ Analysen inkluderede syv risikofaktorer: lav uddannelsesniveaue, fravær fra arbejdsmarkedet, lav indkomst, mentalt helbred, alkoholmisbrug, stofmisbrug og tidligere fængsling.

socialdemokratisk velfærdsstat som den danske, med relativ lav fattigdom og vidtrækkende velfærds-system, er det forventeligt at hjemløsheden ikke er direkte økonomisk forbundet (Benjaminsen, 2016: 2044). Det afspejlede sig endvidere i resultaterne, som viste at en udbredt del af hjemløsheden er koncentreret blandt borgere med alvorlig psykiske helbredsproblemer samt stofmisbrugende, og dermed borgere med komplekse sociale problemer og særligt behov for støtte (Benjaminsen, 2016: 2059). Det konkluderes yderligere at det er omfordelingen af forsørgelsesgrundlag i den danske velfærdsstat som medvirker til at korrigere risikoen for hjemløshed forbundet med fattigdom, men at velfærdsstatens ellers stærke sikkerhedsnet ikke er stærkt nok til at holde de mest udsatte (Benjaminsen, 2016: 2059). Dermed kan der blive behov for en mere styrket indsats for netop denne mest udsatte borgergruppe. En efterspørgsel som dog forsøges tilgodeset gennem det øget fokus på brugen af 'Housing First'-tilgangen i flere af landets kommuner (se f.eks. Benjaminsen et al., 2020; Benjaminsen & Nandrup, 2020).

3. Metode

Specialet har til formål at belyse hvilken indvirkning, hjemløshed har på den enkeltes løsladelsessituation og den efterfølgende (re-)etablering af livet efter fængsling. For at kunne besvare det spørgsmål, er det oplagt at tale med mennesker, der ved hvad det drejer sig om. Designet for undersøgelsen bygger således på en kvalitativ tilgang, hvoraf det empiriske datamateriale består af otte semistrukturerede interviews. Heraf seks interviews med nyligt hjemløse løsladte, der kan fortælle om tilværelsen som hjemløs efter fængsling i realtid, samt to supplerende baggrundsinterviews.

Det følgende metodiske kapitel er opdelt i to dele, indledt af overvejelser omkring dataindsamlingen, herunder metodiske refleksioner over rekruttering af interviewpersoner, og dernæst interviewtilgang og udarbejdelsen af interviewguide. I kapitlets anden del vil jeg give læseren indblik i databehandlingen, det vil sige transskribering af interviews og kodningen deraf. Metodisk er jeg gennem hele processen inspireret af Braun og Clarkes (2006) refleksive tematiske analyse (RTA). Her er der blandt andet fokus på forskerens aktive rolle i udarbejdelsen af koder og tematikker, som udgøres af interessante elementer i datamaterialet (Braun & Clarke, 2006: 87). Hvorledes jeg har gjort brug af metoden i transskribering- og kodningsprocessen, vil jeg redegøre for løbende. Slutteligt reflekterer jeg kritisk over den kompleksreduktion jeg med nærværende speciale selv er med til at reproducere gennem kategoriseringen af mine interviewpersoner som 'hjemløse løsladte'.

3.1 Dataindsamling

3.1.1 Rekruttering af interviewpersoner

Jeg oplevede under rekrutteringsprocessen, at de relevante interviewpersoner ofte var vanskelige at etablere kontakt til, hvilket udfordrede en systematisk og metodisk stringent rekruttering af interviewpersoner. Det betød, at jeg i min rekrutteringsproces ofte måtte lade mig henfalde til rekruttering efter en såkaldt 'convenience sampling', hvor omdrejningspunktet er rekruttering efter bekvemmelighed og tilgængelighed (Abrams, 2010: 542). Jeg vil i det følgende give et indblik i hvorledes rekrutteringen forløb sig, og hvilke metodiske overvejelser der har ligget til grund herfor. I tillæg hertil vil jeg præsentere nogle af de udfordringer der er forbundet med at indsamle data blandt en marginaliseret, eller såkaldt 'hard-to-reach' borgergruppe (Abrams, 2010; Bhopal & Deuchar, 2016; Taylor, Pooley & Carragher, 2016), samt brugen af gatekeepere i rekrutteringsprocessen.

3.1.1.1 Rekruttering og udvælgelse

Rekruttering af interviewpersoner er altafgørende for viden om feltet, og jeg påbegyndte således allerede kontakten til relevante samarbejdspartnere i januar 2021. Som jeg vil beskrive i det følgende, indledte jeg processen med nogle relativt stramme udvælgelseskriterier for blandt andet løsladelsestidspunkt og geografisk tilknytning. I takt med et øget kendskab til borgergruppen og forudsætningerne for at kunne rekruttere efter de givne kriterier, justerede jeg løbende udvælgelseskriterierne.

Den indledende fase af rekrutteringsprocessen påbegyndte jeg i samarbejde med Enheden for Kriminalpræventive Indsatser (herefter EKI) i Københavns Kommune. Sammen med God Løsladelses vejledere fra EKI, kontaktede jeg først samarbejdspartnere i Kriminalforsorgen med henblik på rekruttering af interviewpersoner. Herefter foretog jeg en bred søgning efter relevante private virksomheder, projekter, foreninger, interesseorganisationer og frivillige initiativer, som kunne være behjælpelige med at skabe adgang til interviewpersoner. Disse kunne således agere gatekeepere til miljøerne (Abrams, 2010; Ahern, 2014; Singh & Wassenaar, 2016). I min kontakt efterspurgte jeg til en begyndelse borgere hvis løsladelse var planlagt i perioden vinteren 2020 til april 2021. Dette gjorde jeg med tanker på, så vidt muligt, at rekruttere borgerne, hvor deres løsladelsesfortællinger ville foregå i realtid. Udvælgelseskriterierne for interviewpersonerne var i øvrigt, at borgeren:

- Ved løsladelse er tilknyttet Københavns Kommune
- Er hjemløs (efter definitionen gengivet i afsnit 1.1)
- Har afsonet ubetinget dom i en af Kriminalforsorgens institutioner
- Er over 18 år

I den indledende rekruttering efterspurgte jeg desuden at borgeren deltog i God Løsladelsesindsatsen under deres afsoning, da dette var et udgangspunkt i det påbegyndte samarbejde med EKI. Det kriterie, samt kriteriet om løsladelsestidspunkt, måtte imidlertid også justeres, idet jeg kun modtog ganske få tilbagemeldinger. I størstedelen af tilbagemeldingerne fra de potentielle gatekeepere, lød det nemlig, at der ikke var kontakt til borgere hvis løsladelsesdato lå indenfor den først angivet tidsperiode. Enkelte nævnte desuden, at også den nuværende situation med Covid-19 har medvirket til en mindsket borgerkontakt. Ændringen i henhold til løsladelsestidspunktet betød, at jeg kunne rekruttere to yderligere interviewpersoner, hvis løsladelse skete før vinteren 2020. Ligeledes ønskede jeg i første omgang udelukkende at rekruttere interviewpersoner fra Københavns Kommune; men med en geografisk udvidelse der yderligere inkluderede Tårnby Kommune som handle- og betalingskommune, kunne jeg rekruttere yderligere to interviewpersoner. Interviewpersonerne søger i udgangspunktet efter bolig i de samme områder, og hvorvidt de er tilknyttet Københavns eller Tårnby kommuner, er

derved ikke tillagt afgørende betydning for analysen. Jeg har i min rekruttering desuden ikke stillet krav til en øvre aldersgrænse eller deltagernes køn.

3.1.1.2 *Brugen af gatekeepere*

Løbende i min rekruttering, erfarede jeg, at det var vanskeligt dels at få den første kontakt, og derefter dels at fastholde kontakten og faktisk gennemføre et interview. Det gjorde imidlertid også kontakten til gatekeeperne i de forskellige socialfaglige tilbud særlig væsentlig. Jeg har i min rekruttering været i kontakt med omkring 15 forskellige organisationer og institutioner og op over 30 forskellige aktører som mulige gatekeepere¹². Det er der kommet syv borgerinterviews ud af, hvilket i virkeligheden understreger netop hvor 'hard to reach' borgergruppen er, og hvorfor brugen af gatekeepere er nødvendig.

Brugen af gatekeepere er ikke helt uproblematisk (det vender jeg tilbage til), men medfører alligevel et par fordele i rekrutteringsprocessen. *For det første* betød brugen af gatekeepere, at vi kunne aftale et naturligt mødested for interviewene, som foregik på 'neutral grund' ved de forskellige institutioner. Her gjorde jeg i alle tilfælde opmærksom på, at jeg ligesom dem, var gæst i bygningen, og således også på udebane. Ved at gøre opmærksom på min status i forhold til mødestedet, forsøgte jeg dels at skabe tillid til interviewpersonen, og dels at imødekomme magtasymmetrien mellem mig som interviewer og borgeren. Det faktum at jeg benyttede mig af mødelokaler havde desuden en både praktisk og sikkerhedsmæssig fordel. Kun i et tilfælde, har jeg mødtes med en interviewperson 'på gaden' (supplerende interview nedfældet i feltnoter).

Jeg har ved hjælp af gatekeepernes relation og tillidsforhold til borgerne *for det andet*, kunne sikre etableringen af kontakt til borgere som faktisk er hjemløse løsladte i realtid. I sin afhandling fulgte Olesen (2013) for eksempel informanterne fra tiden i fængslet til efter fængsling. Det betød at flere tidsperioder for forløbet kunne afdækkes, og at relationen allerede var etableret forud for informanternes løsladelser. Et sådant undersøgelsesdesign har af tidsmæssige årsager dog ikke været mulig i denne undersøgelse, og jeg har derfor været særlig afhængig af mine samarbejdsaftalers tilgængelighed til feltet. I interviewet med Frederik, fortæller han for eksempel, at det faktisk var den støtte han modtog fra systemet og sin kontaktperson, som i virkeligheden var den overvejende årsag til, at han i første omgang sagde ja til at tale med mig.¹³

Her er det imidlertid væsentligt at knytte en kritisk kommentar, da der som bekendt er tale om personer, som ofte har flere komplekse og sociale problemstillinger, og som grundet mistillid til

¹² I bilag 5 har jeg samlet et (ikke udførligt) overblik over kontakten til potentielle samarbejdspartnere og gatekeepere.

¹³ Transskriberingsnote s. 19.

systemer, i mange tilfælde helt undgår at deltage i undersøgelser (Deuchar, 2016; Müller et al., 2020). Som interviewer bør man derfor vurdere hvorvidt det kan påføre vedkommende skade at gennemføre interviewet. Med det udgangspunkt deltog også Armins kontaktperson som støtte undervejs. Som det kan læses i de tilhørende feltnoter til interviewet¹⁴, oplevede jeg dog ikke, at kontaktpersonens tilstedeværelse påvirkede Armin negativt. Forud for alle interviews talte jeg, så vidt det var muligt, selv med de enkelte interviewpersoner. Dette med tanke på at skabe minimum skade (eller ubehag) forud for projektdeltagelsen (se også Müller et al., 2020). Dermed kunne jeg sikre, at der faktisk var tale om frivillig deltagelse. Dette gjorde jeg gennem løbende telefonisk kontakt, hvor vi internt planlagde interviewet uden om kontaktpersonerne, og hvor jeg grundigt forklarede hvad og hvordan data skulle bruges. Det var således ikke min fornemmelse, at Frederik og Armin, eller de øvrige interviewpersoner, ikke ønskede at deltage.

Gatekeepere foranlediger dog uundgåeligt også spørgsmål til kvaliteten af interviewpersonerne og dermed den indsamlede data, da undersøgelsen er afhængig af dels deres villighed til at skabe kontakten, og dels hvilke borgere de skaber kontakten til. Gatekeepernes kontrol til min adgang til felten, blev tydeliggjort i kontakten til en social- og sundhedsfaglig institution, hvor jeg hurtigt oplevede at blive afvist. Forklaringen lød, at de ikke ønskede at give deres fagprofessionelle en dobbeltrolle i forhold til borgerne, og dermed skabe et 'noget-for-noget'-forhold mellem dem. Her tilbød jeg selv at lave det opsøgende arbejde på stedet, men også dette forslag blev afvist af etiske årsager. Denne situation understreger dermed, hvor vanskeligt det kan være at få adgang til et sårbart felt, idet de intentionelle rammer også indvirker herpå.

Det faktum at jeg i rekrutteringen kun har benyttet mig af gatekeepere med tilknytning til socialfaglige tilbud som primær kontakt til interviewpersoner, betyder desuden, at jeg ikke har kunne få kontakt til personer som enten ikke længere er tilknyttet et socialt tilbud eller som aldrig har været det. I henhold til min dataindsamling vil perspektiver hos borgere som ikke har kontakt til tilbuddene, således være ekskluderet (Abrams, 2010: 541), og jeg kan dermed ikke inkludere perspektiverne i undersøgelsens resultater. Hertil kan det formodes, at de hjemløse løsladte der ingen kontakt har med sådanne organisationer, også er dem, der er særligt udsatte eller marginaliseret (se f.eks. Müller et al., 2020).

¹⁴ Transskriberingsnote fra s. 5 ff.

3.1.2 Empirisk materiale

Det empiriske materiale for specialet består af i alt otte interviews. Her er der tale om seks interviews med nyligt hjemløse løsladte, og to baggrundsinterviews med henholdsvis en hjemløs hvis løsladelse ligger ti år tilbage, og en fagprofessionel i en større beskæftigelsesrettet mentorvirksomhed¹⁵. De to sidstnævnte interviews skal betragtes som supplement, og indgår derfor ikke eksplicit i den senere analyse. I tabel 1 nedenfor, ses en oversigt over interviewpersoner:

Tabel 1. Oversigt over interviewpersoner; aldersgruppe, type og tidsaspekt for løsladelse.

Pseudonym	Aldersgruppe	Løsladelse	Tidsaspekt for løsladelse
Lasse	20-30 år	Løsladt eft. fuld tid	< 1 mdr.
Frederik	20-30 år	Prøveløsladt	1-3 mdr.
Armin	31-40 år	Løsladt eft. fuld tid	1-3 mdr.
John	31-40 år	Løsladt eft. fuld tid	1-3 mdr.
Morten	41-50 år	Prøveløsladt	< 1 mdr.
Dennis*	41-50 år	Løsladt eft. fuld tid	12+ mdr.
Pawel	51-60 år	Løsladt eft. fuld tid	6-12 mdr.

Note: *Interviewperson markeret med stjerne (*) udgør interviewets syvende og supplerende interview.

Fælles for interviewpersonerne er det, at de alle er flergangsdømte (minimum to domme). For de syv (inkl. supplerende interview) gælder det, at de alle er mænd mellem 20 og 60 år, og har en gennemsnitsalder på 38 år¹⁶. Fem af interviewpersonerne er løsladt på fuld tid, mens to er løsladt på prøve. Fem interviewpersoner er af etnisk dansk oprindelse, mens to er af anden etnisk baggrund end dansk. Alle syv interviewpersoner ryger eller har røget hash ugentlig eller oftere, hvoraf flere tilkendegiver, at de behøver det for at få dagligdagen til at hænge sammen. En er i medicinsk behandling med metadon og en forbruger alkohol dagligt. Ingen af de interviewede var i beskæftigelse for tidspunktet for interviewet. En havde færdiggjort en erhvervsuddannelse, som vedkommende ikke bruger. Tre er i en proces om tilkendelse af førtidspension, da de grundet fysiske og mentale helbredsproblematikker ikke menes at kunne varetage et arbejde. To er diagnosticeret med psykiske lidelser, en er i udredning hos psykiater og yderligere to beretter at de oplever at have alvorlige psykiske udfordringer i deres hverdag. Fem af de interviewede har fuldført grundskolen. Fælles er det i øvrigt, at de alle er tilknyttet et tilbud, en forening eller virksomhed med socialfagligt formål. I disse organisationer gælder det, at

¹⁵ Begge interviews (feltnoter og transskribering) kan ses i transskriberingsnoter fra s. 94 og 98.

¹⁶ To af de interviewede er under 30 år. Interviewpersonerne er generelt ældre end gennemsnittet for flergangsdømte i forhold til Kriminalforsorgens årlige statistikker, hvor recidivprocenten generelt er højest for aldersgrupperne 18-25 år.

borgeren ofte tilbydes en vejleder, mentor eller kontaktperson, som grundlæggende er det samme, men benævnes forskelligt i hver af organisationerne. For så vidt muligt at sikre interviewpersonernes lokale anonymitet (se f.eks. Bengtsson & Mølholt, 2020), vil jeg videre udelukkende referere til disse under samlebetegnelsen 'kontaktpersoner'.

Udvælgelsen af interviewpersoner er formålsrettet, det vil sige rettet mod at sikre relevant og informationsrig viden til besvarelse af problemformuleringen (Harrits et al., 2012: 161). Det betyder også, at resultaterne af nærværende speciale, ikke nødvendigvis er repræsentative. Dette yderligere grundet, at datamængden for nærværende speciale er begrænset, og tilmed ikke rummer perspektiver fra de mest udsatte blandt de hjemløse løsladte.

3.1.2.1 Tidsperspektivet for løsladelse

Som nævnt i afsnittet omkring rekruttering af interviewpersoner, udvidede jeg mine søgekriterier undervejs i processen, og lod tidsperspektivet for løsladelsesprocessen spille en mindre rolle. Med det in mente, er det væsentligt også at komme omkring tidsaspektet, både i forhold interviewpersonernes oplevelse af den aktuelle løsladelsesproces og de retrospekte fortællinger som interviewpersonerne også har fra tidligere løsladelser.

For de interviewpersoner der netop havde gennemgået løsladelsesprocessen, gjaldt det, at de på tidspunktet for interviewet stod i en fase præget af stor uvished, både i forhold til bolig og beskæftigelse, samt familie og parforhold. Idet de interviewede stadig står i løsladelsesprocessen, og jeg blot har foretaget ét interview med hver, har jeg i mit datamateriale kun kunne indfange tanker om problematikker som borgerne allerede er stødt på. Som nævnt er der dog tale om flergangsdømte, hvorfor de interviewede kan berette om retrospekte fortællinger fra tidligere løsladelser. Jeg vælger i analysen at lade de retrospekte historier have samme værdi som de nutidige. Dermed højnes også specialets økologiske validitet (Andersen, 2012: 106; Gehrke, 2018: 2), fordi data således rummer flere fortællinger, der er gældende for hjemløse løsladte i en løsladelsessituation. Det foranlediger dog kritiske overvejelser, da tid naturligt indvirker på oplevelsen af tidligere forløb. Hvor de retrospekte beskrivelser af løsladelsessituationen ofte blev fortalt som logiske hændelsesforløb uden at inkludere usikkerhederne undervejs, bar de nutidige fortællinger i langt højere grad præg af ambivalens og frustrationer. Tidsperspektivet har dermed betydning for de frembragte fortællinger og således også den indsamlede empiri (se også Olesen, 2013: 64-6; Jørgensen & Olesen, 2021: 255).

3.1.3 Udførelse af interviews

Det empiriske materiale for specialet er hovedsageligt indhentet metodisk gennem det semistruktureret interview. Herved har jeg forsøgt at indfange interviewpersonernes oplevelse med udgangspunkt

i en interviewguide, der sikrer struktur i samtalen og empirisk relevans i henhold til besvarelse af problemformuleringen (Harrits et al., 2012: 149; Kvale & Brinkmann, 2015: 47). Det semistruktureret interview adskiller sig dermed fra det struktureret interview med en række allerede formulerede spørgsmål som systematisk stilles og besvares, samt det helt åbne interview, hvor der snarere er tale om en mere fri dialog om et givent emne (Harrits et al., 2012: 149).

I udgangspunktet skulle alle interviews udføres fysisk, hvilket lod sig gøre i seks ud af syv interviews. Brugen af det kvalitative ansigt-til-ansigt interview gjorde mig nemlig i stand til at observere kropssprog og aflæse verbale såvel som nonverbale signaler under interviewene med de løsladte (Deakin & Wakefield, 2014: 605; Seitz, 2016: 229). Interviewet med John foretog jeg imidlertid telefonisk, hvilket betød, at jeg ikke havde de samme muligheder for at vurdere hvordan han for eksempel modtog spørgsmålene. Jeg måtte derfor være særligt opmærksom på ophør i talen, pauser og ordlyde. Selvom ansigt-til-ansigt interviewet ofte opfattes som det mest ideelle til interviews, særligt når det drejer sig om sårbare emner (Seitz, 2016: 232), har det telefoniske interview sine fordele. Udover det åbenlyse, at telefoninterviewet er fleksibelt og bekvemmeligt, kan den fysiske distance mellem interviewer og interviewpersoner også afføde at samtalen ikke bliver *for* personlig, og dermed skabe ro for refleksion hos interviewpersonen (Deakin & Wakefield, 2014: 605). I interviewet med John var der et særligt behov for fleksibilitet i forhold til interviewet, og her oplevede jeg telefoninterviewet som et virksomt alternativ.

De syv interviews varede i gennemsnit omkring 50 minutter per interview, foruden uformelle samtaler før og efter interviewene. Under alle interviews tog jeg mig tid til at sætte interviewpersonen grundigt ind i formål med interviewet, hvortil jeg indhentede mundtligt samtykke i henhold til optagelse af samtalen, samt opbevaring og brugen af data efterfølgende. Efter interviewene lod jeg desuden interviewpersonerne vide, at de til hver en tid kunne kontakte mig, hvis de kom i tanker om noget, de alligevel ikke ønskede til referat.

3.1.3.1 Aktiv lytning

Når jeg ovenfor refererer til mine interviews som samtaler er det helt bevidst. Det skyldes, at jeg på trods af struktur, så vidt muligt har forsøgt at skabe netop dét, en samtale snarere end et struktureret interview. Den semistruktureret tilgang foranlediger nemlig muligheden for tilpasning af ordlyde og rækkefølge på spørgsmålene, så det passer til den enkelte interviewperson, mens jeg endvidere har kunne følge øvrige temaer og perspektiver, de enkelte interviewpersoner introducerede undervejs. Dermed har jeg metodisk ladet mig inspirere af grundtanken bag aktiv lytning (se f.eks. Kvale & Brinkmann, 2015: 193). For eksempel interviewede jeg Pawel, som i mange år har brugt forskellige

former for narkotika, og stadig gør det, for at få dagligdagen til at fungere¹⁷. Fordi narkotika fylder en stor del af Pawels liv, var det naturligt som en del af interviewet også at afdække dette tema. Jeg har altså i praksis hverken fulgt interviewguiden slavisk eller ladet mig falde hen til en mere passiv tilgang til interviewet. I interviewsituationerne forsøgte jeg desuden at skabe rum for tænkepauser, og undlade at afbryde fortællingerne.

3.1.3.2 Magtforhold i interviewsituationen

I forlængelse af det ovenstående om aktiv lytning, er det relevant at reflektere metodisk over hvordan den formelle setting, som er interviewets natur, har virket på interviewpersonerne. De hjemløse løsladte bliver nemlig sat i en situation, som på mange måder kan virke unaturlig, og hvor jeg som interviewer ofte har magtpositionen. Her bliver Bourdieus begrebsapparat om symbolsk vold relevant at overveje, idet min kapitalsammensætning og rolle som den 'undersøgende', påvirker vores forskellige positioner i rummet (Bourdieu, 1989, 1998). I interviewsituationerne gjorde jeg mig derfor umage med at fortælle mine interviewpersoner at jeg, ligesom dem, var på udebane rent geografisk og erfaringsmæssigt. Dermed påtog jeg mig en mere 'naiv' forskerrolle med det formål at give de interviewede fornemmelsen af at være 'eksperter' på eget liv og ejerskab i situationen. Det betød også, at jeg kunne spørge ind til temaer som ellers virkede åbenlyse for interviewpersonerne¹⁸, og dermed få dem til at sætte deres egne ord på det. Jeg forsøgte desuden at undgå uligevægtigheden i interviewsituationerne ved, at være særlig opmærksom på min egen fremtoning forud for interviewene, for eksempel med tanker på min påklædning.

3.1.4 Udarbejdelse af interviewguide

Spørgsmålene i interviewguiden er formuleret åbne med udgangspunkt i den induktive tilgang, således at interviewpersonen (jf. aktiv lytning) har mulighed for at præge interviewet. Guiden er inddelt i 1) det tematiske forskningsspørgsmål, 2) det egentlige interviewspørgsmål og 3) supplerende spørgsmål og overvejelser. Her har forskningsspørgsmålet til hensigt at skabe det tematiske overblik, mens interviewspørgsmålene fungerer som en oversættelse af forskningsspørgsmålet, hvorfor de er formuleret i overensstemmelse med interviewpersonernes hverdagssprog (Kvale & Brinkmann, 2015: 187). Nedenfor i tabel 2 ses den tematiske opdeling for de semistruktureret interviews, inddelt efter de tre hovedtematikker og deres formål¹⁹:

¹⁷ Transskriberingsnote s. 84 ff.

¹⁸ Se også Olesen (2013: 64), hvor den naive forskerrolle omtales som gavnlige.

¹⁹ Se bilag 1 for den fulde interviewguide.

Tabel 2. Tematisk opdeling for semistruktureret interviewguide.

Tema 1:	Tema 2:	Tema 3:
Hjemløshedens indvirkning på borgerens tilværelse	Borgerens forståelse af regler og praksis for løsladelsen	Borgerens forståelse af hjemløshed
Formål: at belyse hvorledes hjemløsheden indvirker på løsladelsesprocessen, og tilværelsen uden fast bolig.	Formål: at afdække hvorvidt borgeren selv er bevidst om rammerne for løsladelse, og om de giver mening for ham.	Formål: at afdække hvad hjemløshed er for borgeren, og hvorvidt han opfatter sig selv som værende det.

Som nævnt er interviewguiden med de forudbestemte tematikker, ikke udtømmende for den endelige samtale, idet interviewene blev udført semistruktureret. For eksempel, indeholder guiden hovedsageligt spørgsmål der forholder sig til nutid og ikke til fremtid, selvom 'fremtid' som tema blev rundet i samtlige interviews. Interviewguiden er desuden løbende revideret i takt med justeringer på søgekriterier for interviewpersoner (jf. tidsaspektet). I praksis er der udarbejdet to interviewguides til borgerne i takt med justering af projektfokus og indhentning af ny viden²⁰. Med den induktive tilgang in mente, betyder det dog, at jeg under dataindsamlingen har bevæget mig mod en mere abduktiv tilgang.

3.2 Databehandling

I det følgende vil jeg kortlægge, hvorledes jeg har behandlet den indsamlede empiri og give læseren indblik i den efterfølgende analytiske proces. Til det har jeg hentet inspiration fra Braun og Clarkes (2006) reflektive tematiske analyse (RTA), der har fokus på den aktive forskerrolle, samt udvikling af temaer gennem kodning af datamaterialet. Ifølge Braun og Clarke gør RTA som metode, det muligt for forskeren at analysere datamaterialet i dybden, gennem identifikation, analyse og fortolkning af mønstre (eller temaer) i det indsamlede datamateriale (Braun & Clarke, 2006: 79). Gennem en løbende bevægelse mellem det empiriske materiale, koder og tematikker, har jeg således kunne identificere de væsentligste tematikker i det samlede empiriske materiale.

3.2.1 Transskribering af interview

Interviewene med borgere er optaget og efterfølgende transskriberet. Med udgangspunkt i RTA er transskriberingen en essentiel del i påbegyndelsen af analyseprocessen, idet det danner grundlag for at lære data grundigt at kende (Braun & Clarke, 2006: 87). Her har jeg benyttet mig af elementer af

²⁰ Begge interviewguides kan ses i bilag 1.

intelligent verbatim transskription (Caitlin, 2017), hvilket vil sige, at ordene er gengivet korrekt i forhold til udtalelserne, mens enkelte biord såsom ”øh”-lyde og lignende er udeladt, hvor disse ikke vurderedes at have særlig relevans for sammenhængen. Interviewpersonen John benytter sig for eksempel ofte af at bruge ”ikke?” som afslutning på sætningen. For at sikre læsevenligheden i de gengivne citater i analysen, har jeg for eksempel valgt at udelade dette enkelte steder. Jeg har desuden valgt at tegnsætte med punktum og komma, for på samme vis at sikre forståelsen i den senere citation (Caitlin, 2017).

Jeg har løbende benyttet mig af at pseudonymisere²¹ interviewpersoner såvel som adresser, navne på kontaktpersoner, indsatser borgerne har tilgået, og øvrige detaljer med personoverførbare karakter. Dette for så vidt muligt at sikre muligheden for at eksponere interviewpersonernes identitet, og dermed skadeforvolde. Forud for påbegyndelsen af transskriberingerne, udarbejdede jeg desuden en såkaldt transskriberingsnøgle²², som skulle sikre stringens i data og dermed skabe standard for hvorledes forskellige elementer i interviewene skal forstås.

3.2.2 Kodning af data

Da jeg forud for kodningsprocessen ikke har arbejdet med en overordnet teoriramme, er datamaterialet kodet åbent med den induktive tilgang. I praksis påbegyndte jeg kodningsprocessen ved at genlæse interviewene og løbende kode elementer heri. Selve kodningsprocessen har jeg udarbejdet gennem en systematisk gennemgang af hele datasættet, hvor jeg har benyttet mig af kodning både linje-for-linje og afsnit-for-afsnit. Dette for at indfange detaljer i de enkelte fortællinger og mere overordnede tematikker og mønstre. I RTA skal koder forstås som de mindste ’enheder’ i analysen, som forsøger at indfange potentielt interessante egenskaber i datasættet (Braun & Clarke, 2017: 297). Dermed bliver koderne ’byggestenen’ for temaerne (el. mønstrene) i datamaterialet (Braun & Clarke, 2017: 297). Temaerne har jeg herefter kunne benytte som ramme for organisering og rapportering af observationer i til det analytiske afsnit. I RTA refereres der til denne proces, hvor jeg først har kodet og løbende eftersat koderne, som en ’to-stadie reviewproces’ (Braun & Clarke, 2017: 297).

Under den indledende kodningsrunde identificerede jeg samlet 438 kodeelementer over interviewene, som jeg herefter samlede til potentielle temaer. Disse temaer har jeg herefter løbende kunne justere i takt med den analytiske proces. Allerede i den indledende identifikation af mønstre identificerede jeg ’afhængighed’ som en overordnet analytisk tematik i interviewene. Her skal afhængighed

²¹ ’Pseudonymisering’ er den tekniske betegnelse for det som normalt refereres til i litteraturen som ’anonymisering’ (se f.eks. Bengtsson & Mølholt, 2020).

²² Se bilag 2.

ikke blot forstås i forhold til euforiserende stoffer, men også i bredere forstand i form af afhængighed af en bolig, forsørgelsesgrundlag, formel og uformel støtte m.fl. Denne flersidet og fastlåsende 'afhængighed', som jeg identificerede blandt de hjemløse løsladte i perioden efter løsladelse, udgør således den første overordnet og bærende tematik i specialets analytiske del (se afsnit 4.2). I arbejdet med data observerede jeg endvidere, at tilbuddene som de hjemløse løsladte får af det offentlige, ofte ikke virker meningsfulde for interviewpersonerne. Dette blandt andet i forhold til tilbud om ophold på forsorgshjem og herberge (se afsnit 4.3). Denne tematik udgør således analysens anden del. Den sidste tematik udgør analysens afrundende del, og drejer sig om de udfordringer der følger med flere problemkomplekser og den dobbeltdiagnostik af problemkomplekser og forsimplerede kategoriseringer som de hjemløse løsladte ofte lever med (se afsnit 4.4). Kritiske refleksioner på netop disse kategoriseringer som reducerer en ellers høj kompleksitet blandt borgergruppen, præsenterer jeg i øvrigt i følgende afsnit 3.2.3.

Jeg har i den analytiske proces løbende gjort mig bevidst om forskellige metodiske greb hvor min forskerrolle bliver særlig aktiv. Dette blandt andet gennem den løbende (re-)vurdering og justering af koder og overordnede tematikker, såvel som problemformuleringen og udformning af interviewguides. Alt sammen er det sket i takt med et dybere kendskab til feltet og datamaterialet. Med den aktive forskerrolle in mente, er det her også væsentlig at påpege, at jeg, på trods af forsøg herpå, ikke helt vil kunne afskrive forudgående antagelser om feltet (Braun & Clarke, 2006: 78-9). Det er således også min egen subjektivitet, som uundgåeligt får betydning for de frembragte resultater.

3.2.3 Kategorisering af interviewpersoner

For læsevenligheds skyld refererer jeg i nærværende speciale til mine interviewpersoner som 'hjemløse løsladte'. Det gør jeg imidlertid med det for øje, at de er andet og mere end det. Jeg er klar over, at jeg ved at referere til borgergruppen som hjemløse løsladte, medvirker til at skabe et mere unuanceret billede ved at reducere 'sandheden' omkring borgergruppen, idet kategorien ikke tager højde for at mennesker flytter sig mellem sociale roller, livsstadier og -betingelser (Gillespie et al., 2012: 394). Det er derfor vigtigt at holde sig for øje, at kategoriseringen 'hjemløse løsladte' ikke er den hele sandhed om interviewpersonerne, men snarere en situeret og foranderlig fortælling om en tilværelse interviewpersonerne er i efter løsladelse (Gillespie et al., 2012: 392). Med et kritisk blik kan der stilles spørgsmålstegn til, hvor længe det egentlig er meningsfuldt at referere til persongruppen som 'løsladt', idet det i virkeligheden er med til at fastholde en marginaliserende egenskab hos persongruppen. Dette fordi der med kategorien 'løsladt' implicit ligger en forståelse af at være (tidligere) kriminel. En egenskab som *de facto* er marginaliserende. Når forskere alligevel ofte henfalder

til kategorier, skyldes det, at det dels øger flowet i teksten og dels kan øge forståelse af ellers komplekse problematikker (Pedersen, 2012: 75).

I litteraturen refereres denne måde at kategorisere til som 'kompleksreduktion' (se f.eks. Pedersen, 2012), og det er præcis hvad det er; reduktion af komplekse sociale problemstillinger, som gør det "*svært at få øje på lidelsernes mangfoldighed*" (Pedersen, 2012: 77). Her kan disse "lidelser" forstås som det at være i en situation af hjemløshed, løsladelse eller i misbrug mv., det vil sige komplekse problemstillinger som altså udvandes med kategoriseringen. Kompleksreduktion kan endvidere blive problematisk i en velfærdspraksis, idet fagprofessionelle ikke altid formår at give borgere med flere problemkomplekser (såkaldt 'dobbeltdiagnose') den behørigt helhedsorienteret hjælp (Mik-Meyer, 2018; Pedersen, 2012). Dette behandler jeg yderligere i henhold persongruppen for nærværende speciale i afsnit 4.4.

4. Analyse

Det følgende kapital udgør specialets analyse, og har dermed til formål med udgangspunkt i det empiriske materiale, at afdække *hvilken indvirkning hjemløshed har på den enkeltes løsladelsessituation og den efterfølgende (re-)etablering af livet efter fængsling*. Som beskrevet i afsnit 1.1, skal denne sondring mellem henholdsvis løsladelsessituationen og livet efter fængsling, forstås som to led i én samlet løsladelsesproces. Mit datamateriale tager udgangspunkt i interviews med borgere som i realtid er hjemløse løsladte til København og Tårnby Kommuner. Disse fungerer således som betalings- og handlekommuner. Idet hjemløshed står som den altafgørende præmis for tilværelsen efter fængsling, og at der er tale om efterspørgsel på de samme boliger, skelner jeg kun herpå når der er særlige forskelle mellem kommunerne.

Med hensyn til bolig bidrager de hjemløse løsladte med forskellige historier; enkelte af de hjemløse løsladte har midlertidigt ophold på forsorgshjem, mens nogle låner lejlighed af kammerater. Flere interviewpersoner fortæller, at de ved deres seneste løsladelse har været afhængige af en ven i forhold til overnatningsmuligheder. Det gælder til gengæld samtlige hvis tidligere løsladelser tælles med. Historierne er forskellige, men ikke desto mindre forekommer det fælles for de hjemløse løsladte, at de befinder sig i et bolig-mæssigt limbo. Selvom antallet af interviewpersoner er relativt beskedent og historierne på mange måder adskiller sig fra hinanden, forekommer der klare mønstre i fortællingen om livet som hjemløs efter endt fængselsstraf. Ofte falder de tilbage på det samme; en frustration over det persongruppen har – og ikke har. Det vil sige manglen på en bolig og økonomisk tilstrækkelighed, samt behovet for formel såvel som uformel hjælp og støtte fra (pro)sociale netværk. Men det handler også om at komme ud til et samfund hvor de ikke finder deres plads, og hvor der samtidig i høj grad ikke er plads til dem. Ofte har det rod i den udsatte position som de hjemløse løsladte befinder sig i, i kraft af øvrige komplekse og sociale problemstillinger. Her ved vi nemlig, at de indsatte i fængslerne ofte kæmper med stofmisbrug, dårligt fysisk og mentalt helbred, kun lidt uddannelse og tilknytning til arbejdsmarkedet, har gældsproblemer og kun har et lille økonomisk råderum (Kvysgaard, 1989; Clausen, 2013; Olesen, 2013). Det er de samme faktorer som i høj grad gør sig gældende for de hjemløse løsladte jeg interviewede i forbindelse med specialet.

Som jeg løbende arbejdede med og gennemgik mit datamateriale, fandt jeg, at de problemstillinger som de hjemløse løsladte beskriver, i høj grad drejer sig om forskellige typer af afhængighed forbundet til praktiske såvel som mentale og sociale problemer i forhold til netop bolig, økonomi og støtte. Analysen vil dermed tage afsæt i disse 'afhængigheder' forstået som grundlæggende behov, der går forud for (re-)etableringen af en hverdag efter fængsling. I arbejdet med datamaterialet blev

det imidlertid klart, at disse afhængigheder og problematikker ofte falder tilbage på måden samfundet indretter velfærden på. Ved at undersøge levevilkår og livsbetingelser blandt hjemløse løsladte på mikroniveau, har jeg dermed identificeret nogle mere strukturelle problemstillinger. Først og fremmest, er det relevant kort at indlede med et baggrundsafsnit omkring netop det; velfærdsstaten, dens udvikling, hvad den kan og hvad den ikke kan, når vi sætter fokus på de mest udsatte i vores samfund. Formålet med denne tilgang er at skabe grundlag for senere analytisk diskussion, og jeg vil således ikke gå i dybden med de konkrete problemstillinger.

4.1 En velfærdsstat i udvikling

Den skandinaviske velfærdsmodel, som den blandt andet ses i Danmark, anses ofte som en stærk og næsten prototypisk velfærdsstat, som i udgangspunktet er universel og finansieret ved skatter og afgifter (Béland et al., 2014; Greve & Larsen, 2014: 41). Med et egentligt arbejdsorienteret fokus, men en samtidig høj offentlig ydelse ved for eksempel sygdom, arbejdsløshed og alderdom, kan den danske model karakteriseres efter det socialdemokratiske velfærdsregime i Skandinavien (Esping-Andersen, 1990). En velfærdsmodel der ofte sættes overfor den mere liberale model, som blandt andet USA og Canada er eksempler på (Esping-Andersen, 1990; Béland et al., 2014).

Historisk udvikledes velfærdsstaterne i et forsøg på at imødekomme centrale risici i henhold til alderdom, arbejdsulykker sygdom eller dødsfald, dels efter ændringer i produktionsforhold og dels som følge af tilflytninger fra landet til byen (Greve, 2014: 48). De første skridt mod den velfærdsstat vi kender i dag, blev taget med en række fattiglove der blev indført i begyndelsen af 1800-tallet. De opstod som følge af pres fra dele af landbruget og bekymringer for hvem der skulle betale for de fattige. Med lovene skiftede ansvaret for hvem der skulle tage sig af landets fattigste; hvor ansvaret forinden lå primært hos kirken og familien, blev det nu til et fælles ærinde (Greve & Larsen, 2014). Udviklingen drejede sig altså både om ressourcerne, men også et ønske om at ville skabe bedre levevilkår og muligheder for alle samfundsborgere (Greve & Larsen, 2014: 27). I dag har staten en endnu større rolle i forhold til at beskytte mod og kompensere for forskellige typer af sociale risici og andre problematikker (Greve & Larsen, 2014: 41). Den har dermed ikke blot funktion af økonomisk omfordeling til de trængende, men er tillige leverandør for en lang række sociale velfærdsydelser.

I takt med opblomstringen af neoliberalismen blev velfærdsstater som den danske blandt andet kritiseret for at være økonomisk ineffektive, men også for at skabe fundament for afhængighed af velfærdsydelser fra det offentlige og dermed hæmme borgernes autonomi og selvstændighed (Greve & Larsen, 2014: 30). I forlængelse heraf har man i de senere år set neoliberalistiske tendenser i

udviklingen af særlig beskæftigelse- og socialpolitikken i Danmark (Christiansen, 2010). Her ses det blandt andet, at der er kommet mere fokus på borgerens egen motivation og initiativ, hvor et klassisk eksempel er den arbejdsløse, som skal stå til rådighed for at undgå økonomiske sanktioner (Christiansen, 2010: 12). Dette fokus på medborgerskab og ansvar for eget liv betyder imidlertid, at det er borgerne selv, som skal række ud og identificere egne problematikker og undersøge hvor hjælpen kan hentes. Der er dog tale om en borgergruppe, som ikke nødvendigvis har ressourcerne til selv at gennemskue netop det der efterspørges. Olesen (2011: 2) argumenterer blandt andet for, at særligt fængselsdømte berøres af udviklingen i de politiske strømninger. Dette fordi en stor andel af gruppen, grundet høj ledighedsgrad, er afhængige af kontanthjælp efter fængsling (Tranæs et al., 2008), og at mange desuden har misbrugsproblematikker (Kramp et al., 2003)²³. Dertil kommer det, at en stor andel af gruppen også anses for ikke at have stabile boligforhold efter fængsling (Benjaminsen, 2016; Dyb et al., 2006; Dyb, 2009; Olesen, 2011). Dermed kan det siges at den historiske sondring mellem de værdigt og uværdigt trængende i fordelingen af goderne, stadig spiller en rolle i nutidens logikker omkring velfærdsydelse (Greve & Larsen, 2014: 23). Her er det nemlig det stigende fokus på arbejdsmarkedet, som dermed bliver afgørende for hvorvidt en borger anses som værdig til for eksempel at modtage serviceydelser.

Også Habermas beskriver i sine samtidsanalyser, hvordan velfærdsstatens principper om øget velfærd og lighed undertiden har virket nærmest modsat i forhold til det oprindelige formål (Dalberg-Larsen, 2013: 306). Udviklingen i retliggørelsen i samfundet, hvor der lovgives mere og mere, og hvor lovgivningen i øvrigt bliver mere finmasket, har ledt til en øget passivering og dermed klientgørelse af samfundets borgere (Dalberg-Larsen, 2013: 307). Argumentet er, at den personlige identitet udviskes i takt med klientgørelsen, som i sidste ende kan medføre eksklusion fra samfundets sociale fællesskaber. Måden hvorpå samfundet i dag er indrettet, viser sig også at have indflydelse på andre dele af de hjemløse løsladtes tilværelse. Heraf blandt andet at det forårsager en situation af forskellige former for afhængighed som kan virke fastlåsende. Det vil jeg behandle i det følgende afsnit.

4.2 Afhængige og fastlåste

For de hjemløse løsladte gælder det, at tilværelsen ofte er præget af usikkerheder forbundet med både det at stå uden bolig og usikre forsørgelsesgrundlag (se også Olesen, 2013). De hjemløse løsladte

²³ Kramp et al. (2003: 8) udarbejdede en omfattende rusmiddelundersøgelse over Kriminalforsorgens samlede klientel, og fandt at 56 pct. af klientellet var misbrugende.

fortæller om en tilværelse hvor de må lade sig indordne andres præmisser for at få dagligdagen til at fungere. Det gælder for så vidt både i forbindelse med at skaffe sig selv tag over hovedet, men også i deres møde med det offentlige. Pawel fortæller: *"Hver gang man gør noget, så løber du bare panden ind imod muren"*²⁴. Et udgangspunkt der står tilbage som en klar tematik i samtalerne med de hjemløse løsladte. Det bestyrkes af, at der er tale om mennesker som efter fængsling ofte kæmper med flere komplekse sociale problemstillinger. Et faktum som blot gør mødet med det offentlige endnu sværere, idet deres (forskellige) udsatte positioner indimellem bevirker, at de falder mellem love og det offentliges indsatsområder. Det vender jeg tilbage til i afsnit 4.4.

"(...) It is a web-like enclosure in which they are "caught"." (Sarat, 1990: 345), skriver Sarat om sociallovgivningen i sin analyse over oplevelsen af strukturerne blandt borgere på offentlig forsørgelse i to amerikanske byer. Sarat bemærker at væsentlige dele af udsatte borgeres liv, organiseres og reguleres af lovgivningen gennem blandt andet velfærdsydelser (Sarat, 1990: 343). Hertil påpeger Sarat, at: *"(...) the legal consciousness of the welfare poor is a consciousness of power and domination, in which the keynote is enclosure and dependency, and a consciousness of resistance, in which welfare recipients assert themselves and demand recognition of their personal identities and their human needs"* (Sarat, 1990: 343-4). Det betyder videre, at oplevelsen af at føle sig reguleret af reglerne, også ofte vil være forbundet med en form for modvilje. Selvom Sarats analyser dels tager direkte udgangspunkt i lovgivningsmæssige strukturer og dels i samfundsforhold anderledes end de danske, kan der alligevel drages paralleller mellem dem og de hjemløse løsladtes situation. Her drejer det sig nemlig også om en borgergruppe som qua sin udsatte og marginaliserede position fanges i et net af afhængighedsskabende strukturer som arbejder både mod og med hinanden. Og det er måske netop i forbindelse med det første, når strukturerne arbejder mod hinanden, at det fastlåsende net strammer til. Det er i disse tilfælde, hvor tilværelsen i forvejen er *"mærkelig"* og *"stressende"*, at de hjemløse løsladte bliver afhængige af dem der tager mod, og ikke mindst, at de tages bedst muligt mod.

Når jeg vælger at kalde dette analytiske afsnit for 'afhængige og fastlåste', drejer det sig altså ikke om afhængighed i "klassisk" forstand – jo det gør det også – men det drejer sig også om de andre typer af afhængighed der opstår som følge af hjemløsheden og de dobbelte udsatte positioner. Her kan dobbeltheden forstås på flere måder, og som det vil blive klart fortløbende i analysen, er der faktisk mange arenaer i de hjemløse løsladtes liv, hvor de skal arbejde med en dobbelthed. For det første handler det om såkaldte dobbeltdiagnoser, hvor den udsatte kæmper med flere

²⁴ Transskriberingsnote s. 87.

socialkomplekser, for eksempel misbrug og dårligt psykisk helbred (Mik-Meyer, 2018; se også afsnit 4.4). For det andet kan dobbeltheden også ses gennem de livsbetingelser der stilles op for målgruppen. På en side gennemsyrrer hjemløsheden deres livsbetingelser; de mangler ret beset et hjem, et sted de kan gå til; lave deres mad, tage et bad og falde til ro. Et sted der er deres eget, hvor de kan lukke en dør, og ikke er nødsaget til at dele pladsen. Det er dog netop når de hjemløse løsladte må leve med ustabile boligforhold og skiftende overnatninger *"hist og pist"*²⁵ hos kammerater, på forsorghjem og herberger, hos familie, på hoteller og på gaden, at hjemløsheden griber om sig og derved vil kunne indvirke på alle dele af tilværelsen. På den anden side, og det er her dobbeltheden opstår, lever de samtidig en tilværelse hvor velfærdsstatens services og potentielle sanktioner også er gennemgribende, og i tillæg gør dem til passive samfundsborgere (Dalberg-Larsen, 2013: 307). Så når Benjaminen (2016: 2059) beskriver hvorledes hjemløsheden nærmest bliver symbol på, at velfærdsstaten ikke godt nok formår at gribe de mest udsatte, mener jeg altså ikke at det ene udelukker det andet. Fordi velfærdsstaten er der, og det er jo også det den er udviklet til at være. I henhold til de hjemløse løsladte, forekommer der dog tilfælde hvor den ikke formår at gribe rigtigt, og det er her Benjaminens pointe igen får sin berettigelse. Det er i situationer som disse, at de hjemløse løsladte må trække på andre ressourcer. Her bliver der ofte tale om pårørendes ressourcer, hvilket i øvrigt kan virke interessant med velfærdsstatens udvikling in mente, da ansvaret således implicit lægges tilbage på 'familiære' relationer.

Om tiden efter fængsling slår Wacquant (2008a) an, at der her: *"afsløres den fattigdom, som fængslingen midlertidig har overskygget"* (Wacquant, 2008a: 124). Wacquants fattigdom skal i denne forbindelse dog forstås i en bredere forstand end blot økonomiske ressourcer. Her består fattigdommen, i tråd med Habermas' analyser, også i et nærmest mistet ejerskab over egen livsførelse i nettet af velfærdsydelser og potentielle sanktioner (Dalberg-Larsen, 2013). Manglen på bolig og positionen til at bestemme hvor man vil opholde sig, og hvem der bydes indenfor, underbygger imidlertid også forståelse af den 'fattigdom' som interviewpersonerne er underlagt ved løsladelse. Det er denne 'fattigdom' som på forskellige måder skaber afhængigheder til både det offentlige velfærdssystem og private netværk. I det følgende berører jeg disse forskellige afhængigheder nærmere.

4.2.1 Afhængig af et netværk

Flere af de hjemløse løsladte fortæller, hvordan de efter deres løsladelser er afhængige af deres netværk i forhold til bolig. Mine samtaler med de hjemløse løsladte indikerer i tillæg, hvordan det er

²⁵ Transskriberingsnote s. 19.

svært ikke bare at skulle finde sig til rette, men også at finde 'det rette' sted at være. Hovedparten af de hjemløse løsladte jeg taler med, opholder sig hos kammerater, indtil de kan flytte i noget andet. Det bemærkelsesværdige er, at ingen af de hjemløse faktisk tager ophold hos deres familier, hvilket skal ses i lyset af, at de fleste faktisk har kontakt til dem. Ifølge de hjemløse løsladte selv, skyldes det, at de enten føler det upassende, for eksempel grundet deres alder eller at de slet og ret ikke er velkomne til at bo der.

Mit empiriske data tager som bekendt kun udgangspunkt i interviewpersonernes erfaringer og fornemmelser, og jeg har således ikke de pårørendes egne ord for hvad der gør, at de undlader at tilbyde ophold i deres hjem. For de familier der ikke har så meget, må man nødvendigvis overveje om reglerne for boligstøtte kan spille ind. Personer som er bevilliget boligstøtte, risikerer nemlig at miste retten til den, såfremt de tilbyder fast adresse til den løsladte (se også Olesen, 2013). I de tilfælde kan det altså have stor betydning at lade deres familiemedlem flytte ind. Sat på spidsen betyder reglerne for boligstøtten nemlig, at familierne kan forvente økonomiske sanktioner som konsekvens af at tilbyde deres boliger som folkeregisteradresse. I disse tilfælde vil det altså være risikoen for at pårørende mister velfærdsydelse, som bliver de hjemløses løsladtes udfordring.

Der kan også være andre faktorer som spiller ind på familiernes manglende tilbud om ophold. Om sin boligsituation og forhold til sin mor, fortæller Frederik:

(...) jeg er kommet ud uden nogen steder at bo, uden nogle penge, min familie de gider dårlig nok at hjælpe mig, ikke? De siger: "æh". Min mor hun er der, hun vil gøre alt for mig (...) Og hun har også ressourcer, de har styr på ressourcerne, ikke? Men de er bare træt af at hjælpe mig, og jeg kan godt forstå dem. Fordi hver gang de har hjulpet mig, så har jeg fucket op. Og det tager på mit og min mors forhold hvis nu jeg skulle hjem og bo hos hende. Det kan vi ikke, vi kan ikke sammen, ikke under samme tag. Fordi jeg ryger tjald en gang imellem, ikke at jeg ryger det derhjemme, men hun kan lugte det i mit tøj og sådan nogle ting der.²⁶

Frederik kan altså ikke bo hos sin familie, fordi hans måde at leve på konflikter med deres. Her er det særligt hans hashmisbrug som bryder med familiens forventninger, og dermed grundlag for den ambivalens Frederik oplever fra sin mor. Frederik stiller senere i interviewet sig selv det retoriske spørgsmål: "Hvor fanden skal man så tage hen?", og følger efterfølgende selv op: "Så ringer du til en kammerat: "kan jeg låne en sofa af dig?", så bliver det fredag, og han skal have venner på besøg.

²⁶ Transskriberingsnote s. 20.

Og så sidder man bare i saksen lynhurtigt igen. (...) Man bliver helt magtesløs, sådan der. Sådan rodløs, ikke?"²⁷. Konsekvensen af ikke at blive hjulpet til bolig af det offentlige og de gentagne forsøg på at have adresse hos sin mor bliver, at Frederik må søge husly andetsteds.

På tidspunkter hvor jeg taler med Frederik, har han taget ophold hos en kammerat hvis livssituation og valg ikke på samme måde konflikter med hans. For Frederik medfører hjemløsheden dermed en type boligforhold, hvor han for eksempel har kunne fortsætte sit forbrug af hash, idet indtag af hash er en del af dagligdagen på den midlertidige adresse. Han fortæller:

*Man bliver hurtigt lokket af andre (...) jeg er dårlig til at sige nej, hvert fald. Så hvis han kommer ind og siger: "vil du ryge med?", så siger jeg ja. Så sådan nogle småting der. Hvis jeg havde mit eget, og vidste med mig selv: jeg skal ikke ryge hash længere, jeg skal bare spille computer."*²⁸

Dermed får Frederik sat direkte ord på en ret essentiel konsekvens af sin hjemløshed. Udover at komme tættere på misbrugsmiljøet, kan det af citatet også udledes, at Frederiks position som gæst og synlige tilstedeværelse, skaber en negativ spiral, hvor hash nærmest bliver forudsætningen for at indgå i husholdningen. Her drejer det sig konkret om at ryge med, hvis han bliver spurgt. Jeg siger ikke, at Frederik med sit eget sted ville stoppe med sit forbrug af hash, men ligesom han selv indikerer i citatet, betyder hans position som hjemløs, at forudsætningerne for at ændre sine vaner svækkes.

Sat på spidsen, bliver det et eksempel på, at når velfærdsstaten ikke formår at gribe, og familierne (eller prosociale netværker i øvrigt) heller ikke gør det, er de som står tilbage, de kammerater som selv kæmper med lignende problematikker. Med et teoretisk blik kan denne mekanisme forklares ud fra elementer i Cohens (1955) subkulturteori, hvor de afvigende samler sig i miljøer med ligesindede, der deler samme idealer, for således at opnå anerkendelse her. Endnu et eksempel herpå, er når de hjemløse løsladte af nød må søge ophold hos kammerater fra deres kriminelle netværker.

4.2.1.1 Afhængig af (kriminelt) netværk

Dette spørgsmål om sammenhæng mellem kriminalitet og hjemløshed, præger især Lasses levevilkår efter fængsling. Lignende beretning om ikke at kunne bo hos sin familie gør sig nemlig gældende for Lasse, som i stedet låner lejlighed af en kammerat. Det er først senere i interviewet, at det bliver klart for mig, at Lasses vært selv begår sig i de kriminelle miljøer. Det er faktisk netop det faktum der gør, at Lasse låner lejligheden. Det kan han nemlig, fordi hans kammerat selv afsoner en fængselsdom.

²⁷ Transskriberingsnote s. 24.

²⁸ Transskriberingsnote s. 24.

Selvom Lasse har lejligheden selv, fortæller han om sin vært hvordan han stadig er *"afhængig af ham"*, og omvendt hvordan værten også er afhængig af indtægten fra Lasse: *"Altså vi er afhængige af hinanden"*²⁹, konstaterer han efterfølgende. Bekendt med værtens status, kan denne udtalte afhængighed virke bekymrende i forhold til muligt kriminelt tilbagefald.

Under interviewet med Lasse, får han endvidere fortalt, at boligen for ham er *"grundstenen for, at man kan skabe sig et normalt liv"*³⁰. I litteraturen forstås den faste bolig da også som værende hjørnестenen for resocialiseringen, og den er således nærmest synonymt med stabilitet og muligheden for at etablere et liv uden kriminalitet (Carlisle, 1996; Bradley, 2001; Sampson & Laub, 2003). Mens det omvendte scenario; den manglende bolig for den 'karriere-kriminelle', kan medvirke til en øget risiko for at begå ny kriminalitet (Kvysgaard, 1989). Lasse trækker selv den direkte sammenhæng mellem at være boligløs og derefter at finde tilbage til de kriminelle miljøer: *"Vi var jo allerede gået i gang (med boligløsning, red.) et halvt år før jeg skulle løslades, ikke? Men de havde ikke fundet noget. Så altså, jeg var jo ligesom løsladt til gaden. Og så var jeg jo tilbage på Christiania"*³¹. Det er værd at bemærke, at det selvfølgelig ikke er ulovligt at opholde sig på og i området omkring Christiania, men her ligger det snarere implicit i Lasses fortælling at der er tale om engagement i ulovlige aktiviteter. Af citatet fremgår det videre, at Lasse faktisk fik hjælp til at forsøge at finde en bolig efter løsladelse, men det faktum at det ikke er lykkedes, foranlediger incitamentet til at falde tilbage til de vante rammer. Det indikerer således også hvorledes situationen af hjemløshed netop virker fastlåsende, når grundstenen for etableringen af et normalt liv udebliver. Med det faktum in mente at Lasses vært også er en del af det kriminelle miljø, er det således ikke urimeligt at antage, at han qua sin boligsituation endnu er i øget risiko for igen at engagere sig i kriminelle aktiviteter. Dertil kommer, at de hjemløse løsladte, generelt i kraft af deres livsførelser (nu og tidligere), ikke har mange prosoziale relationer at trække på efter fængsling. Et udgangspunkt som med tanker på Hirschi (1969) teori om sociale bånd, jo netop kan være udslagsgivende i afholdelsen fra kriminalitet eller for den sags skyld misbrug.

At mangel på stabilitet og et sted at kalde sit eget, kan sandsynliggøre at hjemløse løsladte begår ny kriminalitet efter løsladelse, er imidlertid blot en af de måske mere åbenlyse af hjemløshedens konsekvenser. Hjemløsheden medfører nemlig konflikter på mange niveauer i de hjemløse løsladtes

²⁹ Transskriberingsnote s. 64.

³⁰ Transskriberingsnote s. 63.

³¹ Transskriberingsnote s. 56.

tilværelse; selv hvad angår de helt basale. De forskellige hjemlige rutiner og manglende forhandlingspositioner, foranlediger nemlig at de hjemløse løsladte nærmest bliver gæster i "eget" hjem.

4.2.1.2 Gæster i "eget" hjem

I samtalerne med de hjemløse løsladte er ønsket om en så normal hverdag som muligt helt central. Det begynder på et helt lavpraktisk niveau, hvor de hjemløse løsladte gør sig tanker om rutiner og handlemåder i hjemmene. Indimellem handler det for interviewpersonerne om noget så basalt som den gode opdragelse. Fælles for de fire hjemløse, som må tage midlertidige ophold på kammeraters sofaer, er det, at de alle kan fortælle hvordan de, selv efter længere perioder, føler sig som gæster i hjemmene. Det kan imidlertid forstås på to måder; på en side sætter de hjemløse løsladte stor pris på den hjælp de faktisk får, men på den anden side er konsekvensen af deres hjemløshed, at de ikke har en forhandlingsposition. Det kommer blandt andet til udtryk i Johns fortælling, hvor han fortæller, at han ved tidlige løsladelser ikke kunne indgå i diskussioner med eks-kærester i frygt for at ende på gaden³².

Efter sin seneste løsladelse bor John nu rundt omkring hos forskellige kammerater. Vi taler om hvad det betyder for hans hverdag, og han fortæller mig blandt andet, at han ofte føler sig afhængig af andre mennesker. Dette fordi hans tilstedeværelse betyder, at han risikerer at forstyrre rutinerne i hjemmene, og at han blot må sætte pris på at kunne være der³³. Med Johns måde at anskue sin situation på, fratager han implicit sin egen position til forhandling. Denne opfattelse underbygger han endvidere, da jeg senere spørger til, hvordan hans liv ville se ud, hvis han havde sit eget:

Altså jeg ville da, jeg tror jeg ville få mere ro på, ikke. Det kræver, det giver en ro jo, at du kan gå ind og lukke døren og være dig selv. Uden at jeg skal sidde og snakke: "Nå hvad har du lavet i dag" eller høre på ens arbejde eller et eller andet, du ved. Som jeg faktisk er skideligeglad med, men jeg er nødt til at høre på det, fordi jeg er gæst, ikke?"³⁴

Det faktum at John ikke føler, at han blot kan lukke en dør, men snarere må se sig tvunget til at indgå i social interaktion med sin vært, understreger den implicite forståelse af Johns manglende position til forhandling, hvilket kan skabe forventningspres. I det ligger der desuden et afkald på følelsen af ejerskab og kontrol over eget liv. Han forklarer videre hvordan fornemmelsen af at opholde sig hos kammerater kan sammenlignes med at låne en bil, som det er forventet at man "passer lidt ekstra

³² Transskriberingsnote s. 33.

³³ Transskriberingsnote s. 32.

³⁴ Transskriberingsnote s. 38.

på". For John består forventningspresset altså i, at der med at bo ved forskellige kammerater, følger en række rutiner som han skal indordne sig efter, så længe han opholder sig på adresserne. Her opstår dette forventningspres, og dermed effekten af magten mellem John og hans værter, dog uudsagt og derfor nærmest symbolsk (Bourdieu, 1984: 668), fordi de snarere har rod i Johns egne forventninger til, hvordan han *bør* opføre sig.

For de hjemløse løsladte betyder deres hjemløshed også, at de kan fanges i helt små lavpraktiske konflikter, når de er nødsaget til at bosætte sig ved kammerater i netværket. Her kan spørgsmål om sengetider, rengøring og hvem der tager opvasken, skabe et langt højere pres på de hjemløse løsladte end hvad man ellers kunne forvente; netop fordi der ikke er tale om en situation hvor de faktisk har domæne til endegyldigt selv at bestemme. Om det at bo med kammerater fortæller Armin:

Det er fedt når man er nitten og alle sammen bor i sådan en herskabslejlighed og fester hver dag, ikke? Men når man bliver ældre, skal man have space. Og han vil måske ikke sove den ene aften hvor jeg vil sove. Og måske rydder jeg op på en anden måde. Og måske har han en tallerken stående, som jeg... Det er bare, der skal ikke meget til før der kommer gnidninger.³⁵

I citatet ligger der implicit en fortælling om at være en del af et hurtigt ungt miljø, til at blive ældre og have brug at kunne trække sig tilbage. Citatet underbygger endvidere også den ambivalens der kan være forbundet med ikke at have sit eget, hvor Armin ligesom de andre, faktisk er den der har mest at miste i relationen og derfor også den, der skal tilpasse sig rutinerne i hjemmene. De hjemløse løsladtes historier giver altså et samlet billede af, at de er underlagt strukturer i rollen som gæster, hvor det er værterne som, sat lidt på spidsen, sætter dagsordenen. Det sker selvom flere faktisk kan opholde sig i boligerne i længere perioder. Det er imidlertid ikke kun den usikre boligsituation, som kan medføre behov for tilpasning. Positionen som hjemløse foranlediger nemlig en række strukturelle forhold, som for en tid fastlåser de hjemløse løsladte i ventepositioner. Det drejer sig for eksempel om næsten år-lange ventetider på almene boliger gennem kommunen, usikre økonomiske forhold og verserende sager. Det behandler jeg i det følgende afsnit.

³⁵ Transskriberingsnote s. 12.

4.2.2 Låst i ventepositioner

For at få anvist en bolig i København gælder det foruden at have et akut boligsocialt behov, at borgeren skal kunne varetage at bo i almindelig bolig, eventuelt med yderligere kommunal bostøtte³⁶. I 2019 beskrev Danmarks Radio, hvordan der i gennemsnit går ti måneder før en borger i hovedstadsområdet tilbydes akutbolig, og at der på daværende tidspunkt var 583 personer i venteposition (Bonde & Elsborg, 2019). De skriver videre at ventetiden i nogle hovedstadskommuner, er helt op til et år. I en uformel samtale med en medarbejder i den enhed der er ansvarlig for boliganvisningen, bliver jeg istemmende oplyst, at det typisk tager mellem 6-12 måneder før en boligsøgende får anvist bolig. Forskelligt fra Københavns Kommune kræver de for eksempel også i Tårnby Kommune, at den boligsøgende kan dokumentere at være skrevet op til minimum to boligselskaber³⁷.

Blandt de interviewpersoner jeg taler med, er der flere som ikke er skrevet op til akutboliger ved kommunerne. For enkelte gælder det dog, at deres løsladelse stadig er så nylig, at indstillingen til bolig endnu ikke er udarbejdet af den pågældendes kontaktperson. Morten er en af de hjemløse løsladte, som ikke er skrevet op til boligsocial anvisning, da jeg taler med ham³⁸. Til gengæld har han det seneste år fået hjælp af sin familie til at betale for en plads på en venteliste ved et privat boligselskab. En kendsgerning som andre i lignende udsatte situation, ikke nødvendigvis har samme mulighed for. I tillæg fortæller Frederik, at han mellem sine tidligere fængselsdomme, har hentet hjælp til at skaffe sig bolig fra familie og forhenværende arbejdsgivere, og altså ikke fra kommunalt regi. Tilbage til de velfærdsstatslige strukturer kan disse historier ses som eksempler på, hvordan ansvaret rykkes tilbage til familierne når kravene for den anviste bolig enten bliver for komplicerede eller uholdbare i (re-)etableringen af tilværelsen efter fængsling. Et udgangspunkt som i øvrigt kan virke paradoksalt med tanker på, at mange udsatte borgere ikke nødvendigvis har ressourcestærke familier at trække på.

At flere af de interviewede ikke er lykkedes med kommunalt at få anvist bolig, kan muligvis også læses ind mellem linjerne for de boligsociale krav om at kunne varetage egen bolig. Her er det nemlig ikke urimeligt at antage at et vedvarende misbrug, kan anses som økonomisk undergravende. Af de interviewpersoner jeg talte med, gælder det, at alle på et tidspunkt har for-/misbrugt hash eller anden form for narkotika. Der er derfor mulighed for at den hjemløse løsladte kan vurderes til ikke at kunne

³⁶ Den boligsociale anvisning. Københavns Kommune. Hentet den 19.05.2021 fra: <https://www.kk.dk/artikel/den-boligsociale-anvisning>.

³⁷ Akut bolig. Tårnby Kommune. Hentet den 25.05.2021 fra: <https://www.taarnby.dk/borger/byg-og-bolig/lejebolig/akut-bolig/>.

³⁸ Transskriberingsnote s. 77.

varetage egen bolig af økonomiske årsager som følge af misbruget. Økonomi udgør imidlertid også en anden problematik for de hjemløse løsladte i henhold til bolig, idet der simpelthen ikke er nok billige boliger til de mennesker der har brug for dem. Ventetiden på akutboliger for den enkelte bliver således i høj grad betinget af, hvor meget den enkelte kan betale i husleje. Det betyder, at de borgere som får de højeste ydelser, også er dem der har mulighed for først at få bolig. Mens de borgere på de laveste ydelser, som for eksempel kontakthjælpsmodtagere, sendes bagerst i køen. Dertil kommer, at den plettede straffeattest også kan have indflydelse på, hvorvidt de hjemløse løsladte kan få en almen bolig. Ifølge udlejningsbekendtgørelsen §29 kan boligorganisationer nemlig kræve at der fremlægges straffeattest, såfremt der er tale om et udsat boligområde³⁹. I tilfælde hvor det vurderes at den pågældendes kriminalitet kan være utryghedsskabende, kan boligorganisationen jf. §29, stk. 2, afvise at udleje. Der er således mange steder hvor døren bliver lukket for øjnene af hjemløse løsladte, hvilket blot gør (re-)etableringen af livet efter fængsling vanskeligere.

4.2.2.1 At vente på en verserende sag

Det er ikke blot med hensyn til bolig at de hjemløse løsladte fortæller om nærmest at være låst fast i en venteposition. Det gælder imidlertid også i forhold til verserende sager. For Armin gælder det, at det netop har været udsigten til ventetiden mellem verserende sager, som har været medvirkende til at han sammen med sin kontaktperson tidligere har valgt at sætte sin boligindstilling i bero⁴⁰. Den genoptog han imidlertid som følge af den seneste afsoning.

Pawel fortæller tillige om oplevelsen af at være sat i en venteposition, både i forhold til udsigterne til den faste bolig, men også grundet en mulig verserende sag fra hans tidligere afsoning. Der er grund til at hæfte sig ved *mulig* verserende sag, fordi Pawel faktisk ikke er klar over om der reelt er en. Om sin nuværende situation, fortæller han:

Men jeg har ikke hørt om jeg er kun blevet sigtet for det. Jeg har snakket med en betjent om at de ville sigte mig, men jeg har ikke hørt noget endnu. Men jeg har heller ikke en adresse jo (...). Jeg ved ikke om jeg er efterlyst, eller hvad jeg er. Jeg aner det ikke. Jeg har ingen adresse jo (...). Ja, så det er jeg også i gang med at finde ud af med den nye kontaktperson jeg har fået.⁴¹

³⁹ Se bekendtgørelse om udlejning af almene boliger mv., §29 (BEK nr. 1360 af 28/11/2018).

⁴⁰ Transskriberingsnote s. 6.

⁴¹ Transskriberingsnote s. 89.

Det faktum at Pawel altså ikke har en fast adresse, og i øvrigt ikke er digital, betyder at han ikke kan modtage besked om, hvorvidt han faktisk har en sag, skylder penge i bøde eller skal møde op i retten. At han yderligere stiller spørgsmålstegn ved, hvorvidt han ”er efterlyst”, er blot med til at underbygge den frustration og magtesløshed som Pawel oplever i mødet med systemet. Af citatet kan det udledes at Pawel faktisk ønsker at tage det ansvar der skal til. Men den manglende adresse og digitale kundskab gør, at han ikke har forudsætningerne til at tage det. Her falder det altså endnu engang tilbage på hjemløshedens indvirkning på tilværelsen. Pawels situation som hjemløs, der bevirker han ikke kan modtage post, gør ham afhængig af den hjælp han får fra sin kontaktperson til at opsøge viden om den mulige verserende sag. Fordi Pawel, ligesom flere af de øvrige hjemløse løsladte, har flere sociale komplekse problemstillinger at forholde sig til, bliver det næsten uundgåeligt at han på et tidspunkt får brug for velfærdsstatens ydelser og sundhedstilbud. Hans udsatte situation betyder dog, at han ikke selv kan vælge dem til og fra som han ønsker. Dermed fratages også dele af Pawels ejerskab over eget liv, hvilket endnu forstærkes af den i forvejen fastlåste venteposition.

4.2.2.2 I en økonomisk venteposition

Som jeg kort berørte indledningsvist, udgør den økonomiske usikkerhed ofte også en stor bekymring hos nyligt løsladte (se f.eks. Olesen, 2013). Tranæs et al. (2008) pegede i en undersøgelse af det samlede klientel i Kriminalforsorgen på, at en stor andel af de løsladte ofte ikke har tilknytning til arbejdsmarkedet efter fængsling. Det betyder, at gruppen i høj grad bliver afhængig af retten til offentlige ydelser, såsom engangshjælpen og kontanthjælp, i tiden efter fængsling.

Om udbetaling af engangshjælp til løsladte fra fængsel, står der i lov om aktiv socialpolitik (jf. § 25 a), at kommunen kan yde op til en måneds engangshjælp, og at:

En person, der skal løslades fra fængsel, kan anmode om, at kommunen senest 14 dage forud for løsladelsen træffer afgørelse om, hvorvidt personen kan modtage engangshjælp ved løsladelsen (...) Engangshjælpen skal udbetales til pågældende på dagen for løsladelsen⁴².

Præcis hvor meget der kan udbetales, afhænger af persongruppen og hvornår på måneden den indsatte løslades. Den maksimale takst svarer til cirka 50 pct. af taksten for kontanthjælp (Beskæftigelsesministeriet, u.d., se også Olesen 2013: 225). I interviewet skildrer Morten netop den svære økonomisk situation efter løsladelse: ”Jeg havde 1800 kroner. Men altså det... På 17 dage tror jeg sgu ikke man kan holde 1800 kroner. Altså hvis du skal købe mad og du skal tage bussen. (...) Så jeg tror det bliver

⁴² Lov om aktiv socialpolitik, § 25 a, stk. 4. LBK nr. 241 af 12/02/2021.

en hård tid.”⁴³. John fortæller, at han ved sin løsladelse modtog omkring 500 kroner, og til det siger han:

Jeg synes bare det er sygt, jeg havde flere penge i fængslet, end jeg havde når jeg kom ud (...) Der fik jeg 1000 kroner om ugen og jeg har tag over hovedet og alt, ikke? Når jeg kommer ud, så får jeg 500 og skal bo på gaden. Det var det jeg havde. Jeg havde det faktisk bedre i fængslet jo.⁴⁴

Pr. 1. januar 2003 ændredes lovgivningen for kontanthjælp fra at blive udbetalt forud til at blive udbetalt bagud⁴⁵. Fordi kontanthjælpen nu udbetales bagud, bliver engangshjælpen ofte det eneste forsørgelsesgrundlag som de hjemløse løsladte har, indtil de kan modtage kontanthjælpen. Typisk går der 2-3 uger før ansøgningen om kontanthjælp er færdigbehandlet, og den kan udbetales. Det betyder for de hjemløse løsladte, ligesom Morten og John giver udtryk for, at de ofte må nøjes med relativt beskedne beløber den første tid efter løsladelsen. Jeg spørger også Pawel, om han kan fortælle, hvordan hans økonomiske situation så ud ved løsladelse. Han svarer:

Pawel: Jamen så får du sådan noget, når du bliver løsladt, så får du sådan et engangsbeløb du skal klare dig med til den 1. Men når du får 600 kroner, altså hvad... Og du selv betaler din togbillet hjem. Det var de 400 kroner, ikke? Hvad er så 600 kroner? Altså, det er ingen ting jo. (...)

I: Så det du kom ud med, det var kun engangsbeløbet? (...)

Pawel: Ja. 600 kroner. Det var nogen jeg fik af spjældet, ikke? Og så får du så kontant-, altså bistandshjælp. (...) Jeg blev løsladt den [dato], ikke? Og hvad er der så? Så er der 11 dage før man kunne hæve pengene. Der får du så lige for de sidste 11 dage, men er jo ingenting. Det er 900 kroner eller sådan noget, ikke?⁴⁶

Således underbygges præcis den økonomiske venteposition som reglerne for bagudbetaling af kontanthjælp medvirker til at forårsage. Udover at de hjemløse løsladte oplever kun at have et ganske beskedent økonomisk råderum efter løsladelserne, forholder det sig endvidere sådan, at flere oplever slet ikke at kunne få pengene udbetalt når de står og skal bruge dem. Det skyldes blandt andet regler forbundet med bankkonti. Enkelte af de hjemløse løsladte jeg talte med fortæller, at de faktisk slet ikke har egen bankkonto som pengene kan udbetales til, da banken har lukket dem, mens de har været fængslet. Problemet opstår fordi sociale ydelser (engangshjælp, kontanthjælp mv.) skal udbetales til

⁴³ Transskriberingsnote s. 73.

⁴⁴ Transskriberingsnote s. 39.

⁴⁵ Se lov om ændring af lov om aktiv socialpolitik, integrationsloven, lov om fleksydelse og lov om retssikkerhed og administration på det sociale område m.fl. love (LOV nr. 438 af 10/06/2002).

⁴⁶ Transskriberingsnote s. 88-9.

en NemKonto. Det kompliceres yderligere af, at bankerne i mange tilfælde ikke kan oprette en konto, hvis den løsladte ikke har folkeregisteradresse eller et registreret opholdssted (Olesen, 2013: 218). Dertil kommer, at bankerne kræver ID til at oprette en konto, og i nogle tilfælde mere end ét. Konsekvensen heraf bliver, at den løsladte ikke kan få udbetalt sin engangshjælp eller kontanthjælp til egen konto.

I dag kan de i fængslerne hjælpe med at oprette NemID, således af den løsladte kan få oprettet en konto ved løsladelse⁴⁷, og i en uformel telefonsamtale fortæller en medarbejder på et herberg da også, at det er en klar fornemmelse at flere løslades med NemID end tidligere. Ikke desto mindre oplever flere af de hjemløse løsladte jeg taler med, at de på trods af at have bankkonto, ikke kan få deres ydelser udbetalt så længe de mangler det påkrævede hævekort. Som Armin bemærker, kan det tilhørende hævekort til bankkontoen nemlig kun sendes til en registreret folkeregisteradresse, og fortsætter: *”hvis du så er hjemløs, så kommer du ud faktisk med penge, men du kan ikke rigtig få fat i dem, fordi du ikke har noget ID”*⁴⁸. I interviewet fortæller Lasse om en lignende oplevelse, da jeg spørger ind til om han egentlig havde en bankkonto ved løsladelse. Hertil nikker han anerkendende, og samtalen fortsætter:

I: Så du kunne godt få pengene ud?

Lasse: Ja, jeg kunne jo godt få dem overført til min konto, men jeg kunne ikke få dem ud. Jeg har ikke noget kort.

I: Hvad betyder det så?

Lasse: Ja, det betyder jo så, at pengene skal gå igennem min mor eller at jeg skal op og hente dem i banken direkte, og det er jo ikke altid man kan det. Så, det irriterer mig da også lidt nogle gange, at jeg skal rende København rundt for at få mine penge.

I: Ja, har det været sådan alle gange du er blevet løsladt?

*Lasse: Ja, det har det. Det er efterhånden begyndt at blive en vane.*⁴⁹

Af citatet med Lasse fremgår det videre at han i nogle tilfælde har skulle lade pengene *”gå igennem”* sin mor. Hjemløsheden forårsager således endnu engang en situation hvor de løsladte er fastlåste og afhængige af deres pårørende til at hæve deres penge når de ikke selv kan det. Dermed underbygges deres stadige fattigdom ved løsladelsen, for at bruge Wacquants udtryk. Morten fik for eksempel i mangel på egen konto, udbetalt pengene til den kammerat han overnatter hos. Også John fik sine

⁴⁷ Jf. Bekendtgørelse om udstedelse og spærring af NemID med offentlig digital signatur, § 1, stk. 2-3. (BEK nr. 899 af 21/06/2018).

⁴⁸ Transskriberingsnote s. 25.

⁴⁹ Transskriberingsnote s. 56.

penge udbetalt på sin fars konto⁵⁰. Et faktum som endnu underbygger netop hvor afhængige af relationer, de hjemløse løsladte faktisk er (se afsnit 4.2.1).

Det bliver under interviewene i øvrigt klart, at de hjemløse løsladtes usikre økonomiske situation, kan skabe incitament til at vende tilbage til en kriminel løbebane. Ved interviewet med Armin er hans kontaktperson til stede. Hun fortæller, at det er hendes oplevelse i arbejdet med hjemløse løsladte, at de ofte recidiverer fordi de ikke har penge til det mest basale som mad, husleje eller busbilletter når de kommer ud. Armin nikker og stemmer i: *"Absolut!"*. Jeg spørger, om han kan genkende det billede som kontaktpersonen tegner, og han svarer: *"Ja sagtens! Da jeg var yngre, er du gal mand! Der havde jeg ikke engang tænkt to sekunder over hvordan jeg skulle skaffe penge. Der havde jeg gjort det med det samme"*⁵¹. For størstedelen af interviewpersonerne gælder det nemlig, at de tidligere er dømt for besiddelse og salg af hash eller narkotika. For flere gælder det da også, at salget tidligere har været deres primære indtægtskilde. John fortæller tilsvarende: *"(...) Jeg har aldrig manglet noget i mit liv. Jeg har altid været god til at lave penge i mit liv"*⁵², og at økonomi altså først er blevet et problem efter han har besluttet at lægge sit liv om. Trods fornemmelser for forbedringer på området indikerer historierne, at der endnu forekommer store vanskeligheder, og at der er behov for et mere styrket samarbejde omkring de hjemløse løsladtes forsørgelsesgrundlag i tiden umiddelbart efter løsladelse.

4.2.2 Diskussion og opsamling

I det ovenstående har jeg belyst, hvorledes de hjemløse løsladte mærkes af at mangle en bolig efter løsladelse, og hvordan hjemløsheden i flere tilfælde foranlediger at persongruppen fastlåses i et strukturelt vakuum og i ventepositioner skabt deraf. Jeg belyste desuden, hvorledes de hjemløse løsladtes netværk bliver altafgørende når velfærdsstaten ikke er der, og hvordan det i flere tilfælde forårsager utilsigtede konsekvenser. En kritisk refleksion er, at samfundet i disse tilfælde netop gør persongruppen afhængige af nogle mennesker og deres ressourcer, som det dybest set ikke ønsker at de skal være afhængige af. Dette særligt når de hjemløse løsladte gøres afhængige af sociale relationer som selv er involveret i misbrugs- eller kriminelle aktiviteter. Spørgsmålet er på den anden side, hvad der skal til, for at undgå de hjemløse løsladte (re-)etablerer kontakten til kriminelle miljøer, når de bliver afhængige af dem grundet deres hjemløshed. Det er en vanskelig diskussion, fordi deres netværker – som en del af det kriminelle miljø – ofte er deres bedste (og eneste) referenceramme til fællesskaber.

⁵⁰ Transskriberingsnote s. 75 og 39.

⁵¹ Transskriberingsnote s. 15.

⁵² Transskriberingsnote s. 36.

Derfor er det også helt naturligt, at det er disse velkendte miljøer, som de trækker på når behovet opstår (se og Cohen, 1955). Et faktum der som bekendt kan medføre at den hjemløse løsladte genoptager kriminelle aktiviteter. Der kan argumenteres for, at det der kan hindre denne negative udvikling efter fængsling, er at 'skærme' de hjemløse løsladte fra de miljøer som motiverer til recidiv. Dette blandt andet tænkt i, som Olesen (2013) belyser i sin afhandling, at en reduceret kontaktflade til kriminelle miljøer, også reducerer fristelsen til *"at lave hurtige penge"* (Olesen, 2013: 349).

Om hvad der 'skal til' for et liv uden kriminalitet, foreslår Lasse, at: *"Der skal være et hold"*, som kan tage imod ved løsladelse, med en bolig og en fremtidig plan til at tage *"misbruget ved siden af i opløbet"*⁵³. Et sådant udgangspunkt ville ifølge Lasse selv give ham noget at *"kunne forholde [sig] til"* i en tid, hvor han i forvejen står i en vanskelig position. Det der her slår mig, er, at det Lasse faktisk efterspørger, er en konkret og mere boligcentreret plan for hans løsladelse, som i høj grad trækker parallel til Housing First-tilgangen, jeg kort berørte i specialets problemfelt. Her anbefaler Benjaminsen (2016) en bredere implementering af Housing First i landets kommuner, således at en større andel personer med flere problemkomplekser, undgår en ellers høj risiko for at bryde gennem velfærdssystemets sikkerhedsnet og blive hjemløse (Benjaminsen, 2016: 2060).

For de hjemløse løsladte vil en sådan boligcentreret indsats, op til og efter løsladelse, ikke blot betyde at de hurtigt kommer i egen bolig, men også at de får den ro og stabilitet der sikrer en bedre (re-)etablering af livet efter fængsling. Principperne i Housing First bevæger sig omkring tidlig indflytning i egen bolig, uden at der stilles yderligere krav til boligparathed (Benjaminsen & Nandrup, 2020: 5). Formålet er nemlig at skabe stabile rammer for borgeren, som dermed kan hjælpes ud af den varige hjemløshed (Benjaminsen et al., 2020). I praksis kombineres tilgangen ofte med særlige bostøttemetoder⁵⁴, som på forskellig vis bruges til at yde individuel og intensiv bostøtte. Et udgangspunkt som generelle evalueringer af indsatsen i danske kommuner peger på som værende ganske givtigt for målgruppen (Benjaminsen & Nandrup, 2020; Benjaminsen et al., 2020; Socialstyrelsen, 2021). Her viser undersøgelser nemlig, at et højt antal af borgere som modtager bolig gennem indsatsen, faktisk formår at fastholde den efterfølgende (Benjaminsen et al., 2020: 6). Det er således ikke usandsynligt, at en sådan tilgang til de hjemløse løsladte, også vil have positiv effekt på tilværelsen efter endt straf.

⁵³ Transskriberingsnote s. 61.

⁵⁴ I Danmark anvendes tre forskellige specialiserede støttemetoder: CTI (Critical Time Intervention), ICM (Intensive Case Management) og ACT (Assertive Community Treatment). I de 39 kommuner som benytter Housing First tilgangen er CTI den mest forekommende (Socialstyrelsen, 2021: 4-5).

I Mik-Meyers (2018) undersøgelse af fagprofessionelles møde med udsatte klienter, diskuteres dog netop Housing First-strategien blandt fagprofessionelle på et forsorgshjem. Her rettes der skarp skepsis mod konceptet, fordi principperne i strategien danner modsætningsforhold til det øvrige pædagogiske arbejde der omhandler klientudvikling (Mik-Meyer, 2018: 213). Dette fordi de udsatte i egen bolig ikke vil være tæt nok på velfærdsrepræsentanter og særlig støtte. Jeg oplever dog, at de hjemløse løsladte jeg talte med, i høj grad virker til at 'kunne selv' i egen bolig, og i særdeleshed hvis dette blev fulgt op af særlig tilrettelagt og helhedsorienteret støtte.

En bolig allerede fra begyndelsen vil i øvrigt netop være et middel der kan skærme borgeren mod de fællesskaber som samfundet grundlæggende ikke ønsker at gøre de hjemløse løsladte afhængige af. Her er det dog værd at pege på den utilsigtede konsekvens, at tilgangen kan medføre ensomhed, påregnet at de hjemløse løsladte qua deres livsførelse ofte ikke har mange relationelle bånd til det prosociale samfund (jf. Hirschi, 1969). Hvis ensomheden griber om sig, kan det blot føre til yderligere eksklusion, hvorved vi er tilbage til status quo. Et fokus på først at etablere et hjem og sideløbende arbejde med de yderligere socialkomplekse problemstillinger gennem særlig bostøtte, samt et efterfølgende fokus på at hjælpe til integration i nye fællesskaber, forekommer således som en plan til at undgå at de hjemløse løsladte (for-)bliver afhængige af kontakten til deres kriminelle relationer.

Der er imidlertid også andre arenaer, der ligesom i de ovenfor nævnte tilfælde, kan virke kontraproduktive i henhold til de hjemløse løsladtes mulighed for at (re-)etablere sig efter fængsling. Et eksempel herpå er det offentlige tilbud til hjemløse om ophold på forsorgshjem eller herberge. Det behandles i det følgende analytiske afsnit.

4.3 Tilbud om ophold på §110-boform⁵⁵

Når en indsat løslades fra en af Kriminalforsorgens institutioner, er det almindelig praksis hos både Kriminalforsorgen og kommuner i Københavnsområdet, at borgeren henvises til at kontakte herberg eller forsorgshjem i fald han står uden bolig. Af serviceloven § 110, fremgår det:

⁵⁵ Jeg benytter begrebet '§110-borformer' fortløbende i analysen som samlebetegnelse for forsorgshjem og herberger (jf. serviceloven §110). Da herberg og forsorgshjem grundlæggende er samme type boformer, benytter jeg desuden begreberne synonymt.

*Kommunalbestyrelsen skal tilbyde midlertidigt ophold i boformer til personer med særlige sociale problemer, som ikke har eller ikke kan opholde sig i egen bolig, og som har behov for botilbud og for tilbud om aktiverende støtte, omsorg og efterfølgende hjælp.*⁵⁶

Det betyder altså, at det er kommunens ansvar at tilbyde et midlertidigt sted at opholde sig til de mest udsatte borgere med ”særlige sociale problemer” i samfundet. I praksis er der forskellige faktorer såsom borgernes alder og kriminelle historik, samt hvorvidt vedkommende er misbrugende eller ej, som er afgørende for hvilke forsorgshjem borgeren henvises til. Her bliver de yngre typisk henvist til såkaldte ’unge-herberge’, mens de ældre og mere ’tunge’ borgere, dvs. mere udsatte, bliver henvist til for eksempel Herbergcenter Sundholm eller Mændenes Hjem. Det der tilbydes borgerne, som ikke længere er i den unge alderskategori, er altså i høj grad ophold på §110-boformer, hvor det er kendt, at beboergruppen er ’tungere’ i henhold til misbrugs- og psykiske helbredsproblematikker. En påstand der bakkes op af en dansk undersøgelse blandt klientellet på forskellige herberge og forsorgshjem, der viste en høj prævalens af psykiske sygdomme og misbrug blandt brugerne (Nielsen et al., 2011: 2213). At praksis er sådan, kan siges langt hen ad vejen at skyldes mangel på billige boliger i København, og at ophold på herberg i tilfælde af ventetid derfor anses som værende det bedre alternativ (Benjaminsen, 2020: 13; Socialforvaltningen, 2020: 3).

Dette er en praksis, som de hjemløse løsladte jeg talte med, nikker genkendende til i forbindelse med deres løsladelse. Her fortæller enkelte, hvordan de i fængslerne fik en liste over boformerne i hånden, for at de således selv kunne kontakte stederne med henblik på et midlertidigt værelse. De fortæller dog også, at ophold på boformerne er det sidste de vil. Her drejer det sig dels om, at der blandt de hjemløse løsladte jeg talte med, er en opfattelse af, at de ikke kan associeres med ’klassisk hjemløshed’, og at der er andre der har mere brug for pladsen på herberget: *”Jeg ville ikke tage en anden mands plads der ligger og sover på gaden. Det gør jeg ikke. Jeg er jo ikke hjemløs sådan der (...)”*⁵⁷, siger John, da jeg spørger hvad hjemløshed er for ham.

En anden forklaring, som de hjemløse løsladte lægger til grund for, at de ikke ønsker ophold på herberg eller forsorgshjem, drejer sig om forbruget af alkohol og euforiserende stoffer på boformerne. For eksempel har Pawel i knap et år boet på gaden og taget midlertidige ophold hos bekendte. Han fortæller, hvordan han hellere bor på gaden end på herberg. *”Hvordan kan det være?”*, spørger jeg da han siger han ikke skal bo på herberg. Til det svarer Pawel: *”Fordi du er så tæt på stofferne. Og*

⁵⁶ Serviceloven § 110, LBK nr. 1287 af 28/08/2020.

⁵⁷ Transskriberingsnote s. 38.

så lige så snart du er i det miljø, så tiltrækker det”⁵⁸. Til Pawels historie hører endvidere også, at han i mere end halvdelen af sit liv har misbrugt forskellige former for hårde stoffer, og da jeg møder ham, er han i medicinsk behandling med metadon. Miljøet er altså ikke fremmed for ham, men han vil ikke længere være en del af det. Fordi Pawel i udgangspunktet passer på målgruppen for det givne herberg, er det denne boform han tilbydes. Det er på trods af, at Pawel eksplicit ikke ønsker at vende tilbage til et miljø, hvor brugen af euforiserende stoffer foregår ukontrolleret. Konsekvensen vil blive, som Pawel fortæller, at risikoen for at falde tilbage til misbrug bliver særlig høj, og således gælder det samme for kriminalitet.

Når de hjemløse løsladte tilbydes plads på §110-boformer, som ovenfor beskrevet, sættes de i en dobbeltsidet position. Der skal de nemlig selv tage ansvar for at navigere i en ny tilværelse med forskellige former for misbrugs-, psykolog- eller kognitiv behandling, samtidig med at misbrugsmiljøet ”venter” lige udenfor matriklen – og i nogle tilfælde måske lige udenfor værelsesdøren. Armin fortæller en lignende beretning om at bo på herberg:

Det er ikke et sted du vil være hvis du gerne vil videre i dit liv hvert fald. Fordi hver gang du prøver en uge hvor du bare holder dig ædru og slapper af, så skal du nok finde en eller anden på vejen der nok skal få dig ned. Der er altid nogen der venter ude for at råbe ens navn: ”hej!” og ”vil du drikke?”, og det er meget nemmere at få fat i det der. Fordi det er der over det hele. Det er over det hele.”⁵⁹

I citatet ovenfor forholder Armin sig i hovedsagen til det fællesskab der opstår omkring indtag af alkohol og stoffer, som ifølge ham, fremstår almindeligt på det forsorgshjem han refererer til. Denne måde at blive lokket på, er med tanker på afsnit 4.2.1, altså gennemgående i de miljøer som de hjemløse løsladte føres rundt i qua deres livsbetingelser. Både Armin og Pawel kan altså fortælle om fornemmelsen af, at føle sig lokket tilbage til misbrugsmiljøet på de boformer de er blevet tilbudt. Det kan af citatet ikke udledes om det konkret er deltagelsen i eller presset fra dette misbrugsmiljø på herberget, som bringer Armin til at begå ny kriminalitet. Fakta er dog, at han efter ophold på boformen får ny dom, hvilket indikerer at tilbuddet om ophold på boformen i virkeligheden ikke virker efter hensigten.

Lasse som ellers er i målgruppen for tilbuddet om ’unge-herberg’, fortæller lignende at han ikke ønsker at bo på herberg, på trods af at han faktisk fik tilbudt et værelse. Det tilbud afslog han dog,

⁵⁸ Transskriberingsnote s. 85.

⁵⁹ Transskriberingsnote s. 11.

idet han ikke kunne garanteres eneværelse. Jeg spørger ham til, hvordan han ville have det hvis han herefter skulle bo på herberg, hvortil han svarer: *"det ville jeg havde det OK stramt med"*⁶⁰, og uddyber: *"fordi jeg kan risikere og komme på det der dobbeltværelse"*. Han forklarer senere i interviewet, at han i en samtale med det pågældende herberg havde fortalt at han var klar på at indordne sig reglerne i huset, men at han havde brug for *"en garanti for, at der ikke er en eller anden stodder der ikke raver i mine ting"*⁶¹, hvilket skal forstås som garanti for ikke at skulle dele værelse med en anden. En garanti som herberget ifølge Lasse ikke kunne give. Lasses modvilje kan dog også læses som en direkte mistillid til sikkerheden i det fysiske rum, som herberget tilbyder med pladsen.

Det bliver altså igen op til den enkelte at tage vare på sig selv og sit eget liv og holde sig ude af kriminaliteten, når velfærdsstatens tilbud rammer forbi de behov de hjemløse løsladte hver især har. Her er det nemlig væsentligt at huske på, at der er tale om en borgergruppe, som ikke nødvendigvis selv har kompetencerne eller ressourcerne til at tage det behørigt ansvar. Det er her støtten bliver særlig væsentlig, men også her velfærdsstatens utilstrækkelighed endnu tydeliggøres. En kritisk refleksion hertil er, at placeringen af de mest udsatte borgere de mest udsatte steder, bevirker at disse borgere af velfærdsstaten kun formelt set støttes gennem forskellige behandlingsprogrammer og tag over hovedet. De fysiske rammer forekommer dog alt andet end tryghedsskabende, og står dermed i skærende kontrast til hensigten med boformerne som leverandør af *"aktiverende støtte, omsorg og efterfølgende hjælp"*. På den måde bliver det for den hjemløse også et spørgsmål om at måtte arbejde med sig selv under svære omstændigheder. Det er på trods af, at vi eksplicit i lovgivningen er klar over, at der er tale om borgere med særlige sociale problemer og behov for støtte.

4.3.1 Fra herberg til fast bolig

*"De havde et sted, et herberg, hvor jeg sådan kunne komme hen sådan forholdsvis hurtigt. Men du skulle kunne aflægge rene urinprøver, men det kan jeg ikke"*⁶², fortæller Frederik i interviewet. Det er da også klart, at der er forskel på praksis i de forskellige herberger og forsorgshjem, og som Frederik indikerer, fører nogle forsorgshjem for eksempel restriktive alkohol- og stofpolitikker (Mik-Meyer i Benjaminsen, 2018: 25). Ophold på forsorgshjem er altså ikke udelukkende problemfyldt, men det handler i høj grad om de enkelte boformer, hvilken målgruppe de henvender sig til, og hvorvidt de er private eller offentlige. Det faktum at nogle boformer er private, betyder nemlig, at de i

⁶⁰ Transskriberingsnote s. 64.

⁶¹ Transskriberingsnote s. 65.

⁶² Transskriberingsnote s. 27.

højere grad kan selekttere i de borgere den tager ind⁶³. Anderledes er det for de kommunale §110-boformer, som ikke på samme vis kan 'plukke' mellem brugerne, og det er derfor ikke urimeligt at antage, at det dermed er de "uregerlige" eller "overflødige" som ender her (Wacquant, 2010: 156). Ikke desto mindre er sandsynligheden for at blive tilbudt bolig faktisk større, hvis vedkommende allerede har plads på et herberg.

Generelle tal fra kortlægningen af hjemløshed i 2019 viser da også, at der er flere skrevet op til bolig bandt herbergbrugere end hjemløse som opholder sig ved familie og venner eller sover på gaden (Benjaminsen, 2019). For brugerne af herbergerne er 36 pct. skrevet op til en bolig, mens det gælder 20 pct. af dem som sofasurfer. For gadesovere er det kun 14 pct. der er skrevet op til bolig (Benjaminsen, 2019: 85). Deraf må det nødvendigvis udledes, at det er herbergbrugere som i en vis forstand kommer tættest på en fast bolig. Jeg kender ikke tallene for Københavns Kommune fordelt over de hjemløses boformer og tidligere boligsituation, men sammenlagt er det kun 17 pct. af kommunens hjemløse som er skrevet op til egen bolig (Benjaminsen, 2019: 87). Til sammenligning gælder det, at 37 pct. af de hjemløse er skrevet op til egen bolig i Frederiksberg Kommune, som udgør landets næsthøjeste procentsats efterfulgt af Odense Kommune (38 pct.). Det lave tal for Københavns Kommune kan være indikation på, at der er udfordringer forbundet med at skabe den helhedsorienterede indsats for borgerne. Selvom datamaterialet i nærværende speciale tager udgangspunkt i en relativ lille andel af hjemløse løsladte, indikerer tallene her, at der faktisk er en ganske stor gruppe som står i lignende situationer. Det afspejler sig endvidere også i, at det kun er ganske få indsatte som forud for løsladelsen er skrevet op til en bolig (Benjaminsen, 2019: 85 ff.). Her kan det selvfølgelig ikke udelukkes, at der er hjemløse som slet ikke ønsker at være skrevet op til bolig. En anden forklaring herpå, som også Olesen (2013: 118) har peget på, er at nogle indsatte (særligt de unge), ikke ønsker egen bolig fordi deres kriminelle livsførelse gør det unødvendigt kompliceret for eksempel at opsiges boligen mellem fængselsdomme. Dertil kommer, at yderligere andre ikke skrives op, fordi de simpelthen ikke vurderes til at leve op til de bolig sociale kriterier som beskrevet ovenfor i afsnit 4.2.1.

En forklaring på at der er flere borgere på herberger og forsorgshjem som er skrevet op til egne boliger, sammenlignet med sofasurfer eller gadesovere, kan endvidere findes i, at borgerne her er tættere på repræsentanter fra det offentlige. Med en plads på et herberg har de hjemløse nemlig ofte adgang til personale som kan være behjælpelige med at oversætte og navigere i systemets regler. Som Armin

⁶³ I en uformel samtale med en medarbejder på et privat forsorgshjem, bliver jeg for eksempel oplyst, at det er vigtigt for dem at vide, at beboerne kan sammen. Særligt i de tilfælde hvor der kun er ganske lidt personale.

konstaterer i interviewet, er "[der] nogen det lykkedes for"⁶⁴. Her henviser han imidlertid til en kammerat, som det lykkedes at finde lejlighed til, fordi han efter Armins opfattelse, kunne holde sig fra misbrugsmiljøet. Det er som nævnt også lykkedes for Armin selv at finde en midlertidig bolig. Ifølge ham selv, er det primært sket som følge af en udvikling han har gennemgået, både i henhold til misbrug af alkohol og hash, men også grundet en generel livsændring. Om sit forløb og sin kontaktperson fortæller han:

*Tina assisterer meget her det sidste års tid, og fulgt med i min sag. Og så har Tina så vurderet her sidste år at jeg så kunne boligindstilles for at se om der har været en eller anden form for udvikling i ens karakter eller ens liv. Og der kan man godt se at der ikke har været den store deroute som der har været engang. Det går lidt bedre nu. Så vi skal få mig en lejlighed.*⁶⁵

Af citatet kan det udledes, at Armin dels opfatter sin kontaktperson som et menneske der hjælper ham, og har gjort det over længere tid. Samtidig giver Armin udtryk for, at det er hans kontaktperson der skal vurdere hvorvidt han har gennemgået den fornødne udvikling i sin "karakter eller liv", for at han kommunalt kan komme i betragtning til egen bolig. En kendsgerning der med Sarat (1990: 344) for øje, netop ville virke umyndiggørende for borgere uden for de systemer som de hjemløse løsladte er i. Det er ikke entydigt hvad Armin mener med en udvikling i sin karakter, men dog giver han flere gange udtryk for at have lagt distance til både misbrugsmiljøet og det kriminelle netværk. Anvisningen af bolig kan derfor være et udtryk for, at han efter sin udvikling nu lever op til de bolig-sociale kriterier om at kunne varetage en almindelig bolig, som det indgår i kravene for boliganvisning i Københavns Kommune.

4.3.2 Diskussion og afrunding

I min undersøgelse af de hjemløse løsladtes situation efter fængsling, undrer det mig, at den boform som borgerne tilbydes, faktisk er nøjagtig så problemfyldt som det miljø vi som samfund forsøger at få dem væk fra. Med et kritisk blik trækker denne måde at samle udsatte persongrupper under samme tag og ekskluderet fra det øvrige samfund, tråde til Wacquant (2008b) perspektiver på hyperghettoen, som "et rådt monument over ren eksklusion, et opbevaringssted for de stigmatiserede og overflødige (...)" (Wacquant, 2008b: 67). Hyperghettoen er ifølge Wacquant kendetegnet ved en dobbelt eksklusion på baggrund af race og klasse (Wacquant, 2008b: 67). Wacquant argumenterer endvidere for, at

⁶⁴ Transskriberingsnote s. 11.

⁶⁵ Transskriberingsnote s. 2. Tina er ikke kontaktpersonens rigtige navn.

fængslet og ghettoen er *"nært forbundne og sammenflettede i og med de begge er institutioner til påtvungen indespærring"* (Delica & Hansen, 2014: 13), og at det for begge befolkningsgrupper gælder, at de er omsluttet af stigmatisering og dermed marginalisering. Jeg vil dermed argumentere for, at Wacquants hyperghetto kan forstås som analogi på de boformer, som de hjemløse løsladte må tage ophold på efter løsladelse, idet det i store træk er de samme mønstre der går igen. Dette fordi boformerne, ligesom det også gælder i fængslerne, udgøres af overvejende homogene og marginaliseret beboerpopulationer, hvorfor de får funktion som *"opbevaring [af] de mest uregerlige eller overflødige elementer af [arbejderklassen]"* (Wacquant, 2010: 156). Lignende beskrivelser gør Mathiesen (2006) af fængslet, hvor de uproduktive ikke-aktive samfundsborgere kan: *"be housed, controlled and conveniently forgotten"* (Mathiesen, 2006: 141), og dermed fjernet fra det produktive samfund. Udover en overordnet målsætning om straffuldbyrdelse for fængslerne, består lighederne mellem fængsler og herberger også i, at begge institutionsformer har som overordnet mål at støtte borgerne til et bedre liv, alt imens befolkningsgruppen der lever der, er kendetegnet ved at være tynget af andre problemer. Her bliver kriminalitet og ofte også misbrug nemlig en yderligere fællesnævner.

Analyserne af hyperghettoen tager udgangspunkt i det 'sorte' USA, og der er derfor væsentligt at påpege, at analyser på 'ghettoen' ikke direkte kan overføres til en dansk kontekst. Dette blandt andet fordi den skandinaviske velfærdsmodel spænder anderledes sikkerhedsnet under befolkningen end de liberalistiske modeller (Greve, 2014). Når jeg nu tillader mig at trække en parallel, skyldes det, at de strukturer som Wacquant beskriver, hvor ghettoerne nærmest bliver opbevaringssted for de udstødte, i høj grad minder om praksis, der gør sig gældende omkring hjemløse på §110-boformer. Vi tilbyder de hjemløse løsladte en plads på første parket, i det miljø de eksplicit forsøger at komme ud af. Hvor den dobbelte eksklusion i ghettoerne har udgangspunkt i race og klasse, afstedkommer den dobbelte eksklusion af de hjemløse løsladte dog snarere af stigma forbundet til både deres position som hjemløs og det faktum de er (tidligere) kriminelle, men altså også deres generelle udsatte position. Eksklusionen i henhold til hjemløsheden sker, når samfundet placerer persongruppen på herberger og forsorgshjem som de førmtalte, fordi der ikke findes plads til dem andetsteds. Mens eksklusionen i forhold til kriminalitet, afstedkommer af en mere generel eksklusion fra fællesskaber i samfundet. Konsekvensen af denne eksklusion som de hjemløse løsladte oplever, er videre, at der opstår en nærmest påtvungen isolation, hvor gruppen hverken lader sig inkludere i arbejdsmarkedet eller det øvrige samfund. Denne isolation kan imidlertid virke selvforstærkende inden for rammerne af boformerne (Delica & Hansen, 2014: 12). Her kan brugerne nemlig finde fælles fodfæste, fri fra en åbenlys stigmatisering, og det ubehag som medfølger konstant at være underlegen i kontakten til

andre. Et udgangspunkt som i øvrigt drager paralleller til Goffman (2009 [1963]) stigmatiserings- eller stemplingsteori.

En pointe der videre bør overvejes i en diskussion af brugen af forsorgshjem og herberger, som præsenteret i det ovenstående, er hvorvidt systemet i virkeligheden kategoriserer denne borgergruppe for bredt i 'placeringen' af borgerne – og helt generelt. Mine interviewpersoner er trods svære livssituationer ikke de allersvageste af de mest udsatte. Ser man ind i de 'tunge' boformer, er der tale om en beboerpopulation hvis problemkomplekser kan formodes at være endnu sværere. Alligevel tilbydes løsladte som muligvis har gennemført forløb i misbrugsbehandling – i høj grad det samme i henhold til bolig, som de borgere der har brug for mere akut og håndholdt støtte. Det tyder altså på, at der generelt kategoriseres for bredt i de offentlige tilbud. Netop dette spørgsmål om flere problemkomplekser, kategoriseringer i det offentlige og dobbelte diagnoser, vil jeg behandle i det følgende og afrundende analytiske afsnit.

4.4 Med flere problemkomplekser

I dette sidste og afrundende analytiske afsnit vil jeg behandle det faktum, at hjemløshed sjældent optræder enestående, men snarere som et problemkompleks ud af flere. Som jeg allerede har været inde på i de ovenstående afsnit, ved vi, at indsatte i fængsler ofte kæmper med forskellige komplekse sociale- og helbredsproblematikker, deraf stofmisbrug, dårligt fysisk og mentalt helbred, kun lidt uddannelse og tilknytning til arbejdsmarkedet, har gældsproblemer og er fattige (Kyvsgaard, 1989; Clausen, 2013; Olesen, 2013). At problemkomplekserne sjældent fremstår alene, underbygges da også af litteraturen (Pleasence et al., 2004; Benjaminsen, 2016; Olesen, 2016; Mik-Meyer, 2018). Blandt de interviewpersoner som udgør datamaterialet for nærværende speciale, har alle været en del af misbrugsmiljøet. Flere udtaler at de stadig er det, dette dog hovedsagelig for temperamentsstyring eller for at kunne falde til ro om natten. Morten fortæller, at han har røget hash de sidste 30 år af sit liv, og i interviewet spørger jeg åbent til om det påvirker hans hverdag: ”Ja, men det har det ikke på det sidste”, svarer han, og fortsætter:

Der har det bare været for at få min krop til at blive beroliget, ikke? Hvis man kan sige det sådan. På grund af alt det at jeg har angst, og PTSD og ADHD og... Og stres, og sådan nogle ting. Så det har hjulpet mig en del med at slappe lidt af. Fordi der har været rigtig meget turbulens i mit liv her på det sidste, ikke?⁶⁶

⁶⁶ Transskriberingsnote s. 70.

Således står Morten, ligesom flere af de øvrige hjemløse løsladte som enten har diagnosticeret psykiske lidelser eller er i udredning herfor, med en fod i psykiatrien og en anden i misbrug. To udsatssituationer hvis sammenhæng ikke virker overraskende, og som umiddelbart også er helt almindeligt forekommende blandt udsatte borgere (Benjaminsen, 2016).

I litteraturen henvises der ofte til dette fænomen af flere problemkomplekser som 'dobbeltdiagnoser'. I Mik-Meyers (2018) undersøgelse er det beskrevet hvorledes borgere med dobbeltdiagnoser, særligt i misbrug og psykiatri, oplever ikke at kunne få den fornødne hjælp, fordi de to fagområder grundlæggende arbejder ud fra forskellige og uforenelige rationaler (Mik-Meyer, 2018: 107). Ofte er det nemlig sådan, at en borger ikke kan få psykologisk behandling, hvis vedkommende har misbrug, og omvendt kan det antages at vedkommende er misbruger, fordi der ikke er adgang til psykologisk behandling. Konsekvensen er, at borgerne nærmest bliver kasterbold mellem systemerne, hvorfor behandlingerne ofte ikke følges til dørs. Ligesom Mik-Meyer beskriver, kan den udsatte i offentlige systemer, typisk kun få hjælp til én problematik i den enkelte instans (Mik-Meyer, 2018: 95). Borgers udfordringer forsøges således snarere forsimplet, til kun at inkludere den problematik som passer til den pågældende fagpersons ekspertise. Pedersen (2012: 76) argumenterer for, at sådanne kategorier i høj grad er en del af sundhedssektorens tilgang til lidelser, og at det i øvrigt bliver mere og mere en del af socialektorens tilgang også. At der er udfordringer forbundet hermed, indikeres endvidere i citatet med Morten ovenfor, da det han i virkeligheden belyser, er, hvordan han må bruge hashen til at dæmpe symptomerne fra sine psykiske diagnoser.

John fortæller, hvordan han på lignende vis ryger hash for at falde til ro om aftenen, fordi han lider af søvnproblemer. Da jeg møder John, er han netop begyndt i udredning hos psykiater før første gang. Om det siger han videre: *"Det har jeg heller aldrig gået til. Det tror jeg også jeg har brug for, ikke? Det har de aldrig givet før. Altså jeg har jo bedt om det før"*⁶⁷. Det faktum, at det først er i Johns sluttredivere, at han får muligheden for psykiatrisk behandling, er med til at underbygge netop hvordan de forskellige problemkomplekser kan forårsage at tilbuddene ikke virker. Her skal det selvfølgelig bemærkes, at det er sandsynligt, det først er nu John føler sig klar til at modtage behandlingen.

Det John videre fortæller, er, at kontakten til psykiatrien udelukkende er lykkedes gennem sin kontaktperson i det socialfaglige tilbud han er knyttet til. Her har han *"den her gang"* fået hjælp til blandt andet tandlæge, boligindstilling og bankkonto, samt kontakten til psykiater⁶⁸, som netop er forbundet med flere af de strukturelle udfordringer beskrevet i afsnittene ovenfor (se især afsnit 4.2).

⁶⁷ Transskriberingsnote s. 36.

⁶⁸ Transskriberingsnote s. 39.

De forskellige typer hjælp John har fået, er i øvrigt et godt eksempel på hvorledes persongruppen kan have behov for både praktisk, social og mental støtte. I hans beskrivelser af den hjælp han har modtaget efter løsladelsen i den pågældende helhedsorienteret indsats, virker han selv positivt overrasket over sit forløb. Det indikerer imidlertid også hvor svær kontakten tidligere har været til det offentlige. Ydermere bliver Johns historie et eksempel på, hvor udpræget behovet for indsatser med fokus på mere end én ekspertise er. Ligesom jeg behandlede det i afsnit 4.3.1, afstedkommer denne større succes sandsynligvis også, fordi John faktisk er tæt på en repræsentant for velfærdssystemet (kontaktpersonen), som er behjælpelig med at oversætte og vejlede i systemerne. Kontaktpersonen kan dog blot det, og det er stadig op til den enkelte selv at tage ansvar for det succesfulde forløb. Et faktum man kan stille sig kritisk overfor, med det in mente, at der er tale om et menneske som ikke bare kæmper men hjemløshed og økonomisk usikkerhed, men som også har andre socialt komplekse problemer i forhold til for eksempel dårligt psykisk helbred og langvarigt forbrug af hash.

Udover at alle disse problemkomplekser uundgåeligt vil placere de hjemløse løsladte i risiko for at opleve stærk marginalisering fra det øvrige samfund, kan det altså videre betyde at gruppen risikerer at falde mellem to stole. Sat lidt på spidsen, kan systemet anklages for at lukke sig om sig selv i forhold til de mest udsatte, idet viften af tilbud begrænses i takt med at udsathed eller problemkomplekserne bliver flere. En konsekvens er, at den enkelte dermed vil komme til at stå alene med sine problemkomplekser, hvis de ikke har enten netværk eller kontaktpersoner der kan støtte i oversættelsen. En udfordring som i øvrigt tager til, i de tilfælde hvor den udsatte af forskellige årsager vælger, at afstå fra den velfærd som ellers tilbydes. For den enkelte bliver det nemlig vanskeligt præcis at vide hvor i det offentlige hjælpen kan hentes. Det bliver særligt problematisk med det øget fokus på udsatte som ansvarlige for og eksperter i eget liv.

5. Konklusion

Formålet med nærværende speciale er at bidrage med viden om, hvorledes hjemløshed indvirker på den enkeltes løsladelsessituation og den efterfølgende (re-)etablering af livet efter fængsling, blandt hjemløse løsladte med tilknytning til København og Tårnby Kommuner. Hvor løsladelsessituationen udgør den umiddelbare tid efter løsladelse, skal livet efter fængsling forstås over en længere ikke-defineret tidsperiode. Den geografiske afgrænsning er lavet ud fra en forudsætning om, at praksis og strukturer på området varierer fra en kommune til den næste. Skellet mellem de to hovedstadskommuner har imidlertid ikke vist sig at udgøre en bemærkelsesværdig forskel i interviewpersonernes oplevelser, idet det ofte er i de samme områder, de hjemløse løsladte søger potentielle boliger.

Med udgangspunkt i en række kvalitative interviews med nyligt løsladte hjemløse, fandt jeg, at de i høj grad, og på flere niveauer, møder udfordringer forbundet til positionen som hjemløse. Udfordringer som i øvrigt ofte falder tilbage på den måde velfærdssystemet i dag er indrettet på, hvor der er øget fokus på effektivisering og ansvar for eget liv i de offentlige indsatser. Ved at undersøge forholdene på mikroniveau, har jeg således kunne identificere nogle strukturelle problematikker. Disse problematikker er overordnet forbundet til, 1) at de hjemløse løsladte bliver afhængige og fastlåste i tilværelsen efter endt straf, 2) at de hjemløse løsladte ikke finder sig til rette med et tilbud om ophold på §110-boformer (herberge og forsorgshjem), samt 3) at der er tale om en borgergruppe som ofte kæmper med flere sociale problemkomplekser.

I afsnittet omkring afhængighed og fastlåsning belyste jeg, hvorledes juridiske strukturer forgrener sig omkring særligt udsatte borgere, der er afhængig af det offentlige hjælp. På lignende vis 'fanges' de hjemløse løsladte af velfærdssystemets gældende regler, som blandt andet foranlediger, at de i perioder befinder sig i ventepositioner. I henhold til den boligsociale anvisning, er ventetiden nemlig ofte helt op til 12 måneder. Det betyder, at flere ikke får mulighed for at benytte sig af dette kommunale tilbud, og derfor selv forsøger at finde en bolig gennem private boligaktører. Dette kan dog virke yderligere ekskluderende, fordi de mest udsatte, ikke har et økonomisk (el. mentalt) råderum til at lade sig skrive op på de private lister. Dertil kommer det faktum, at boligorganisationerne på baggrund af straffeattesten, kan vælge at afvise de hjemløse løsladte, hvis der er tale om en ønsket lejebolig i et udsat område.

Også verserende sager foranlediger en sådan venteposition. Dette særligt fordi positionen som hjemløs, det vil sige uden fast postadresse, for nogle betyder, at de slet ikke har de behørlige muligheder for at følge op på verserende sager. Her bliver de hjemløse løsladte særligt afhængige af deres

kontaktpersoner, til dels at videregive information og dels at mægle mellem borger og offentlig myndighed.

I analysen identificeres en tredje venteposition, som drejer sig om forsørgelsesgrundlag i henhold til engangshjælp og kontanthjælp. I den første tid efter løsladelse beretter de hjemløse løsladte om kun at have et ganske beskedent økonomisk råderum; kun hjulpet af engangshjælp indtil kontanthjælpen kan udbetales i begyndelsen af den følgende måned. Hertil forekommer der desuden strukturelle udfordringer forbundet med at få pengene udbetalt. Dette blandet andet fordi de hjemløse løsladte ofte oplever ikke at have et hævekort til den NemKonto hvor de sociale ydelser udbetales til. En pointe der på samme vis kan medvirke til at skabe incitament til at skaffe sig hurtige penge på gaden.

Når de hjemløse løsladte står uden bolig efter endt straf, er de ofte afhængige af den hjælp de modtager fra deres netværk. Ingen af de hjemløse løsladte, kan bo ved deres familier, og må derfor opholde sig hos kammerater. Jeg argumenterer i denne sammenhæng for, at der er sket et skift i velfærdens ansvarsfordeling over de sidste århundreder. Hvor ansvaret for den enkelte tidligere lå hos kirke og familie, blev det senere til et fælles ærinde med velfærdsstatens udvikling. I takt med neoliberalistiske strømninger, der sætter marked i centrum, er ansvaret nu rykket til primært at være placeret hos den enkelte grundet rationaler om egenkontrol og borgeren som ekspert på eget liv (se også Mik-Meyer, 2018). I nogle tilfælde betyder det faktum, at de hjemløse løsladte er nødsaget til at opholde sig hos kammerater, at de må gå på kompromis med muligheder for at kunne leve misbrugs- og kriminalitetsfrit. I tillæg betyder de midlertidige ophold hos kammeraterne også, at de igen må give afkald på egenkontrol, idet deres positioner som ”gæster” i hjemmene, ikke gives en ærlig forhandlingsposition.

Sat på spidsen, møder de hjemløse løsladte en lang række lukkede døre, som i sidste instans forårsager, at de må trække på strukturer forbundet med uhensigtsmæssige faktorer. I afsnittets diskuterende del, stilles dermed spørgsmålstegn til, om de livsbetingelser som de hjemløse løsladte møder efter fængsling, er med til at gøre dem yderligere afhængige af mennesker som samfundet ikke ønsker de skal være afhængige af, og hvad der i så fald skal til for at undgå det scenario. Her forekommer en mere boligcentreret, Housing First-tilgang til borgergruppen, som en givtig plan for videre intervention.

I analysens andet afsnit, om ophold på §110-boformer, behandlede jeg det faktum, at de hjemløse løsladte ofte henvises til at kontakte de respektive boformer for midlertidigt ophold. Udfordringen består dog i, at de hjemløse løsladte ofte ikke ønsker at tage imod det tilbud; både fordi de associerer

boformerne med en form for hjemløshed, de ikke forbinder deres egen situation med, og fordi boformerne i høj grad er kendt for at være udfordret af en særdeles udsat beboerpopulation (Nielsen et al., 2011). Et ophold på en af kommunens §110-boformer ville i så fald betyde, at de hjemløse løsladte er tættere på misbrugsmiljøet og dermed risikoen for at falde tilbage dertil. Tilbuddet forekommer således kontraproduktivt i henhold til det formål som boformerne skal varetage, om at yde ”*aktiverende støtte, omsorg og efterfølgende hjælp*” (jf. serviceloven §110). Ved at takke nej til det tilbud, giver de hjemløse løsladte dog også afkald på en øget mulighed for faktisk at komme i fast bolig. Statistikker viser nemlig, at hjemløse som er indskrevet på forsorgshjem eller herberger, oftere er skrevet op på den boligsociale liste sammenlignet med ’gadesoveren’ og ’sofasurferen’ (Benjaminson, 2019). Det skyldes blandt andet, at borgerne her er tættere på brobyggende repræsentanter for velfærdssystemet.

I afsnittet diskuteres det desuden, hvordan strukturer på herberget og dets funktion som ’opbevaring’ og isolation af udsatte og marginaliserede borgere, kan sidestilles med Wacquants perspektiver på dobbelteksklusioner forbundet til hyperghettoen og institutionelle strukturer som kendes fra fængslerne (se f.eks. Wacquant, 2008b, 2010; Mathiesen, 2006). I tillæg bør det overvejes, om der i det offentlige generelt set kategoriseres for bredt i henhold til hjemløse. Trods svære livsbetingelser, udgør målgruppen for specialet, nemlig ikke nødvendigvis gruppen af de allersvageste, set i forhold til den øvrige beboerpopulation på flere af landets ’tunge’ herberge og forsorgshjem. Alligevel tilbydes disse hjemløse løsladte samme praksis i forhold til bolig og bostøtte, som de borgere der har brug for mere akut støtte.

I analysens afsluttende afsnit berørte jeg det faktum, at de hjemløse løsladte, grundet deres flere problemkomplekser, igen fanges i et strukturelt net. Typisk er der tale om borgere som for eksempel har en fod i misbrug og en anden i psykiatrien. To faginstanser som ofte og i høj grad ikke formår at arbejde sammen grundet uforenelige rationaler. Her bliver den brede helhedsorienteret indsats, med fokus på mere end ét fagområde, særlig væsentlig at tænke ind i praksis omkring støtte til hjemløse løsladte. Dette fordi de hjemløse løsladte jo netop har behov for både praktisk, social og mental støtte.

Analysen indikerer hertil, at en indsats som ikke har det helhedsorienteret fokus, muligvis foranlediger, at den enkelte vil falde mellem to stole i det offentlige, og dermed komme til at stå alene med ansvaret for egne problemkomplekser. Dette særligt hvis formel støtte i form af kontaktpersoner, eller uformel og prosocial støtte fra familie og kammerater udebliver.

6. Litteraturliste

- Abrams, L. S. (2010). Sampling 'Hard to Reach' Populations in Qualitative Research: The Case of Incarcerated Youth. *Qualitative Social Work*, 9(4), 536–550. DOI: <https://doi.org/10.1177/1473325010367821>.
- Ahern, K. (2014). *Gatekeepers: People Who Can (and Do) Stop Your Research in Its Tracks*. SAGE Research Methods Cases. DOI: 10.4135/978144627305014536673.
- Andersen, L. B. (2012). "Forskningskriterier". I: Andersen, L. B., Hansen, M. & Klemmensen, R. (red.), *Metoder i statskundskab*, 2. udg., (s. 97-116). København: Hans Reitzels Forla
- Béland, D., Blomqvist, P., Andersen, J. G., Palme, J., & Waddan, A. (2014). The universal decline of universality? Social policy change in Canada, Denmark, Sweden and the UK. *Social Policy and Administration*, 48(7), (s. 739–756). DOI: <https://doi.org/10.1111/spol.12064>.
- Bengtsson, T. T. & Mølholt, A. (2020). "Anonymisering i kvalitative undersøgelser". I: Petersen, K. E. & Ladefoged, L. (red.), *Forskning med børn og unge. Etik og etiske dilemmaer*, (s. 193-209). København: Hans Reitzels Forlag.
- Benjaminsen, L. & Nandrup, A.B. (2020). *Housing First i Odense: En undersøgelse af indsatsens resultater og økonomiske aspekter*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Benjaminsen, L. (2016). Homelessness in a Scandinavian welfare state: The risk of shelter use in the Danish adult population. *Urban Studies* 53(10), (s. 2041-2063). DOI: 10.1177/0042098015587818.
- Benjaminsen, L. (2018). *Når udsatte borgere møder velfærdssystemet. Omfang, udgifter og dilemmaer*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Benjaminsen, L. (2019). *Hjemløshed i Danmark 2019 – National kortlægning*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Benjaminsen, L., Christensen, R. A. & Hundahl, M. S. (2020). *Udbredelsen af Housing First. Muligheder og barrierer i implementeringen af Housing First på hjemløshedsområdet i Danmark*. København: VIVE & Rambøll.
- Berger, N. P., Olsen, L., Schmidt, A., Jepsen, H. & Andersen, H. L. (2020). *Ny model for modtagelse af indsatte i danske fængsler – Procesevaluering af implementeringen*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Beskæftigelsesministeriet (u.d.). *Satser for 2021*. [webpage]. Hentet den 13.05.2021 fra: <https://bm.dk/satser/satser-for-2021/>.
- Bhopal, K. & Deuchar, R. (2016). *Researching Marginalised Groups*. London: Routledge.
- Bonde, N. & Elsborg, M. (2019, 4. marts). 'Som at blive slået tilbage til start': Socialt udsatte må vente ti måneder på en akut-bolig. Danmarks Radio. [nyhedsartikel]. Hentet 30.05.2021 fra:

<https://www.dr.dk/nyheder/regionale/hovedstadsomraadet/som-blive-slaaet-tilbage-til-start-socialt-udsatte-maa-vente-ti>.

Bourdieu, P (1998). *Masculine Domination*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bourdieu, P. (1989). Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7(1), 14–25. DOI: <https://doi.org/10.2307/202060>.

Bradley K. H, Oliver, R. B., Richardson, N. C., & Slayter, E. M. (2001). *No Place Like Home Housing and the Ex-Prisoner*. Boston: Community Resources for Justice. Hentet d. 28.01.2021 fra: <https://www.researchgate.net/publication/239616156>.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. DOI: 10.1191/1478088706qp063oa.

Braun, V. & Clarke, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297-298. DOI: 10.1080/17439760.2016.1262613.

Caitlin (2017, 12. september). Full verbatim or intelligent verbatim transcription? [Blogindlæg]. Transcription Centre. Hentet d. 03.06.2020 fra: <https://www.transcriptioncentre.co.uk/blog/2017/9/12/full-ver-batim-or-intelligent-verbatim>.

Carlisle, J. (1996). *The Housing Needs of Ex-Prisoners*. York: Joseph Rowntree Foundation.

Christiansen, N. F. (2010). Solidaritet gennem 150 år i krydsfeltet mellem liberalisme, konservatisme og socialisme. *Social Kritik Tidsskrift for socialpolitisk forening* 2/2010.

Clausen, S. (2013). *Fængslet ta'r (stadig) de sidste*. Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Cohen, A. K. (1955). *Delinquent boys: the culture of the gang*.

Dalberg-Larsen, J. (2013). "Jürgen Habermas og den moderne stats krise". I: Hammerslev, O. & Madsen, M. R. (red.). *Retssociologi – Klassiske og moderne perspektiver*. Hans Reitzels forlag.

Deakin, H. & Wakefield, K. (2014). Skype interviewing: reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research*, 14(5), 603–616. DOI: <https://doi.org/10.1177/1468794113488126>.

Delica, K. N. & Hansen, C. S. (2014). Den sociale krop, den avancerede marginalisering og den straffende stat – introduktion til Loïc Wacquants oeuvre. *Praktiske Grunde. Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, 2014(1-2), 5-26. [1]. <http://praktiskegrunde.dk/praktiskegrunde1-2-2014-delica-sandbjerghansen.pdf>.

Deuchar, R. 2016. "Dilemmas, Deception and Ethical Decision-making: Insights from a Transatlantic Ethnographer." I: K. Bhopal, R. and Deuchar (red.) *Researching Marginalized Groups* (s. 62–74). London: Routledge.

Dyb E., Brattbakk, I., Bergander, K., & Helgesen, J. (2006). *Løslatt og hjemløs – Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold*. Samarbeidsrapport NIBR/KRUS/Byggforsk 2006.

- Dyb, E. (2009). Imprisonment – A major gateway to homelessness. *Housing Studies*, 24(6), s. 809–824. DOI: <https://doi.org/10.1080/02673030903203676>.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity Press.
- Foucault, M. (2002). *Overvågning og straf: fængslets fødsel*. Frederiksberg: Det lille forlag. Originalt udgivet i 1975.
- Gehrke, P. (2018). “Ecological validity”. I: Frey, B. (red), *The SAGE encyclopedia of educational research, measurement, and evaluation*, 1. udg., (s. 564-565). SAGE Publications, Inc. DOI: <https://www.doi.org/10.4135/9781506326139.n219>.
- Genn, H. (1999). *Paths to Justice: What People Do and Think about Going to Law*. Oxford: Hart.
- Genn, H., & Paterson, A. (2001). *Paths to Justice Scotland: What People in Scotland Do and Think about Going to Law*. Oxford: Hart.
- Gillespie, A., Howarth, C. S., & Cornish, F. (2012). Four problems for researchers using social categories. *Culture & Psychology*, 18(3), 391–402. <https://doi.org/10.1177/1354067X12446236>.
- Goffman, E. (2009). *Stigma: Om afvigerens sociale identitet* (2. udg.). Frederiksberg: Samfundslitteratur. Originalt publiceret I 1963.
- Gowan, T. (2002). The Nexus. Homelessness and Incarceration in two American Cities. *Ethnography*, 3(4), 500–534. DOI: <https://doi.org/10.1177/1466138102003004007>.
- Graunbøl, H. M., Kielstrup, B., Muiluvuori, M., Tyni, S., Baldursson, E., Guðmundsdóttir, H., Kristoffersen, R., Krantz, L. & Lindstén, K. (2010). Retur – En nordisk undersøgelse af recidiv blandt klienter i kriminalforsorgen. Oslo: Kriminalomsorgen.
- Greenberg, G. A. & Rosenheck, R. A. (2008). Jail Incarceration, Homelessness, and Mental Health: A National Study. *Psychiatric Services* 59(2):170-77. DOI: 10.1176/ps.2008.59.2.170.
- Greve, B. & Larsen, J. E. (2014). ”Udviklingen af det nyere danske samfund”. I: Greve, B., Jørgensen, A & Larsen, J. E. (red.): *Det danske samfund*. Hans Reitzels Forlag.
- Greve, B. (2014). ”Velfærdsstaten”. I: Greve, B., Jørgensen, A & Larsen, J. E. (red.): *Det danske samfund*. Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, T., Dyb, E. Østerby, S. (2006). *Bostedsløse i Norge – en kartlegging*. Prosjektrapport 403 2006 Oslo: Norges byggforskningsinstitutt/Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Harrits, G. S., Pedersen, C. S., & Halkier, B. (2012). “Indsamling af interviewdata”. I: Andersen, L. B. K., Hansen, M. & Klemmensen, R. (red.), *Metoder i statskundskab*, 2. udg. (s. 144-172). København: Hans Reitzels Forlag.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. New York, NY: Routledge.
- Jørgensen, K. & Olesen, A. (2021). Unødig lang sagsbehandlingstid i danske straffesager: Uformel straf før dom. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 108(1), (s. 251–266). DOI: <https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i1.125575>.

- Justitsministeriet (2018, d. 4. december). *REU Alm.del - endeligt svar på spørgsmål 152*. Retsudvalget (REU) 2018-2019. Hentet fra: <https://www.ft.dk/samling/20191/alm-del/reu/spm/412/svar/1621342/2128987.pdf>.
- Justitsministeriet (2019, d. 19. december). *REU Alm.del - endeligt svar på spørgsmål 412*. Retsudvalget (REU) 2019-2020. Hentet fra: <https://www.ft.dk/samling/20181/alm-del/reu/spm/152/svar/1537061/1981484.pdf>.
- Københavns Kommune (2020, 18. februar). - *Vi giver mennesker mulighed for at vælge noget andet end kriminalitet*. [nyhedsartikel]. Hentet d. 09.06.2021 fra: <https://www.kk.dk/nyheder/vi-giver-mennesker-mulighed-vaelge-noget-andet-end-kriminalitet>.
- Københavns Kommune (u.d). *Den boligsociale anvisning*. [webpage]. Hentet den 19.05.2021 fra: <https://www.kk.dk/artikel/den-boligsociale-anvisning>.
- Københavns Kommune (u.d.). *Bilag 2: Overblik over indsatser for kriminalitetstruede og kriminelle unge i Københavns Kommune*. Hentet 09.06.2021 fra: <https://www.kk.dk/sites/default/files/edoc/Attachments/27545354-40182890-2.pdf>.
- Kramp P., Gabrielsen, G., Lund, A., Reventlow, A. & Sindballe, A. (2003). *Rusmiddelundersøgelsen – Misbrug blandt Kriminal- forsorgens klientel*. Justitsministeriet
- Kriminalforsorgen (2015). *Kriminalforsorgens årsrapport 2015*. Kriminalforsorgen. Hentet d. 20.03.2021 fra: <https://www.kriminalforsorgen.dk/wp-content/uploads/2018/11/kriminalforsorgen-saarsrapport2015.pdf>.
- Kriminalforsorgen (2019). *Statistik 2019*. Kriminalforsorgen. Hentet fra: <https://www.kriminalforsorgen.dk/wp-content/uploads/2020/08/kriminalforsorgens-statistik-2019.pdf>
- Kriminalforsorgen (u.d.). *Københavns Kommune*. [webpage]. Hentet d. 07.05.2021 fra: <https://www.kriminalforsorgen.dk/kommune/koebenhavns-kommune/>.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Interview – Det kvalitative forskningsinterview som håndværk* (3. udgave). København: Hans Reitzels Forlag.
- Kyvsgaard, B. (1989). ... *Og fængslet ta'r de sidste*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Mathiesen, T. (2006). *Prison on trial*. Winchester, UK: Waterside Press.
- Mik-Meyer, N. (2018). *Fagprofessionelles møde med udsatte klienter*. København: Hans Reitzels forlag.
- Minke, L. K. (2021). Hjørnestenene i den danske kriminalforsorg: Normalisering og åbenhed. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 108(1), (s. 99–117). DOI: <https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i1.125566>.
- Müller, M., Olesen, A., & Rømer, M. (2020). Social work research with marginalized groups – navigating an ethical minefield, *Nordic Social Work Research*. DOI: 10.1080/2156857X.2020.1756388.

- Nelson, M., Deess, P. & Allen, C. (1999). *The first month out – post-incarceration experiences in New York City*. Vera Institute of Justice.
- Nielsen, S. F., Hjorthøj, C. R., Erlangsen, A. & Nordentoft, M. (2011). Psychiatric disorders and mortality among people in homeless shelters in Denmark: A nationwide register-based cohort study. *Lancet* 377: s. 2205–2214. DOI: 10.1016/S0140-6736(11)60747-2.
- Olesen, A. & Storgaard, A. (2017). “Released from Prison in Denmark: Experiences vs. Ambitions”. I: Armstrong, R. & Durnescu, I. (red.), *Parole and Beyond*. Palgrave Macmillan (s. 49-76). Palgrave Macmillan.
- Olesen, A. (2011). *Reaktioner på »kærlige krav« – ledighed og kriminelle kundskaber i en noget-for-noget tid*. Djøf Forlag.
- Olesen, A. (2013). *Løsladt eller gældsat*. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Olesen, A. (2016). Retten - et sammenvævet lovkompleks. I *Juridiske Emner ved Syddansk Universitet 2015*. 2. udg., (s. 363–375). Djøf Forlag.
- Pedersen, B. M. (2012). ”Sundhedsfremme eller sygeliggørelse”. I: Dybbroe, B., Land, B. & S. B. N. (red.), *Sundhedsfremme: Et kritisk perspektiv* (s. 68-83). Samfundslitteratur.
- Petersen, P. G. (2016). *Kriminalforsorgens samarbejde med kommunerne – Analyse af myndigheds-samarbejdet mellem Kriminalforsorgen og kommunerne*. Direktoratet for Kriminalforsorgen. Kriminalforsorgen.
- Pleasence, P., Balmer, NJ., Buck, A., O’Grady, A. & Genn, H. (2004). Multiple Justiciable Problems: Common Clusters and Their Social and Demographic Indicators. *Journal of Empirical Legal Studies*, 1(2), (s. 301–329). DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1740-1461.2004.00009.x>.
- Pleasence, P., Genn, H., Balmer, NJ., Buck, A. & O’Grady, A. (2003). Causes of Action: First Findings of the LSRC Periodic Survey. *Journal of Law and Society*, 30(1), (s. 11-30). DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-6478.00243>.
- Ramsbøl, H & Rasmussen, N. (2009). Projekt God Løsladelse. Erfaringer – metode og anbefalinger. Socialstyrelsen.
- Roxell, L. (2009). Tur och retur. *Efter løsladelse*. NSfK’s 51. Forskerseminar, (s. 34–43).
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sarat, A. (1990). The law is all over: Power, Resistance, and the Legal Consciousness of the Welfare Poor. *Yale Journal of Law and the Humanities*, Vol. 2 (s. 343-79).
- Seitz, S. (2016). Pixilated partnerships, overcoming obstacles in qualitative interviews via Skype: a re-research note. *Qualitative Research*, 16(2), (s. 229–235). DOI: <https://doi.org/10.1177/1468794115577011>.

Singh, S., & Wassenaar, D. (2016). *Contextualising the role of the gatekeeper in social science research. South African Journal Of Bioethics And Law*, 9(1), 42. DOI: 10.7196/SAJBL.2016.v9i1.465.

Smith, S. (2015). Recidivism, Desistance, and Reentry: A Brief Review of the Literature. Draft document. *The Regents of the University of California*. Hentet fra: http://www.antonio-casella.eu/nume/SMITH_Recidivism.Desistance_2015.pdf.

Socialforvaltningen (2020). *Høringssvar vedr. lovforslag om styrket samarbejde om indsatsen til borgere på herberger og kvindekrisecentre og udvidelse af anvendelsen af udslusningsboliger*. [høringssvar]. (pdf s. 47-53). Socialpolitik og Udvikling, Socialforvaltningen Københavns Kommune. Hentet fra: <https://www.ft.dk/samling/20201/lovforslag/1169/bilag/1/2340543.pdf>.

Socialstyrelsen (2021). *Styrket implementering af Housing First. Erfaringer fra danske kommuner*.

Socialstyrelsen (u.d.) Køreplan for God Løsladelse. En samarbejdsmetode for Kriminalforsorgen og kommunerne. Socialstyrelsen. Hentet fra: <https://www.kriminalforsorgen.dk/wp-content/uploads/2018/11/god-loesladelse.pdf>.

Storgaard, A. & Rasmussen, H. (2013). ”Danmark. Køreplan for god løsladelse”. I: *Løsladelse. Planlægning og samarbejde i Danmark, Norge og Sverige*. Nordisk samarbejdsråd for kriminologi. S. 13-25).

Storgaard, A. (2020). Prison Leave in Denmark: How a Tradition of Combining Rehabilitation with Discipline Developed into Putting Access to Justice at Risk. *Eur J Crim Policy Res* 26, s. 213–229. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-020-09436-5>.

Tårnby Kommune (u.d.). *Akut bolig*. [webpage]. Hentet den 25.05.2021 fra: <https://www.taarnby.dk/borger/byg-og-bolig/lejebolig/akut-bolig/>.

Taylor, M. F., Pooley, J. A., & Carragher, G. (2016). “A Systematic Review of Current Data Collection Techniques Used to Enhance Involvement of “Hard to Reach” Adolescents in Research Studies.” I: Bhopal and Deuchar (red.) *Researching Marginalised Groups* (s. 149–166). London: Routledge.

Tranæs, T., Geerdsen, L. P., Imai, S, Larsen, C. & Svarer, M. (2008). *Forbryderen og samfundet*. København: Gyldendal.

Wacquant, L. (2008a). *Fattigdommens fængsler*. København: Socialpolitisk forlag.

Wacquant, L. (2008b). Ghettoer og anti-ghettoer: En diagnostik af den nye urbane fattigdom. Loïc Wacquant i korrespondance med Troels Schultz Larsen. *Praktiske grunde, nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab* 2 / 2008 (s. 65-71).

Wacquant, L. (2010). Straf som neoliberal fattigdomspolitik: Karen J. Winkler i samtale med Loïc Wacquant. *Praktiske grunde, nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab* 1-2 / 2010 (s. 155-164).

Bekendtgørelser og love

LBK nr. 241 af 12. februar 2021 af lov om aktiv socialpolitik.

LBK nr. 1650 af 17. november 2020 af straffeloven.

LBK nr. 1287 af 28. august 2020 af lov om social service.

BEK nr. 1360 af 28. november 2018. Bekendtgørelse om udlejning af almene boliger mv.

LOV nr. 438 af 10. juni 2002 af lov om ændring af lov om aktiv socialpolitik, integrationsloven, lov om fleksydelse og lov om retssikkerhed og administration på det sociale område m.fl. love.